

ԱՎԵԴԱՔԵՐ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly **AVEDAPER**, American Bible House, Constantinople.

ՀԱՏՈՐ ԿԶ.

Կ. ՊՈԼԻՍ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22, 1913

ԹԻԻ 47

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Աթենքի Դաշնագիրք ՎԵՐ. Ա. Պ. ՇԱԽՈՆԵԱՆ . 1113

ԽՄԲԱԴՐԱԿԱՆ

Հանոյք եւ եղանկաբան 1114

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Շահող կեանք Թրգմ. ՕՐ. Է. Գ. ԱՊԼԱԶԱՏԵԱՆ 1116

ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԴՐԱԿԱՆ

Աւետարանին պատմականութիւնը (Ոչ-
Քրիստոնէայ աղբիւրներէ հաստատած) 1118

Հոգեբանական փարսածի մը կիրառումը
կրօնական հարցերու մէջ ՎԵՐ. Յ. Ա. ՃԷՃԻՋԵԱՆ . 1120

ՏՂԱՅՈՑ ԷՋԸ

Բոքոթի վրեժը ԱԼՊԷՐԹ ԱՐՆՈՒՏ ՊԷՆԷԹ . 1122

ՅՕԴՈՒԱԾԱԴԻՐՆԵՐՈՒ ԲԱԺԻՆ

Եւրոպայի դիրքը Հայկական Հարցին
նկատմամբ (Պատմական Ակնարկ) ԳԷՈՐԳ ՄԵՍՐՈՊ . 1124

Վառարանիս Բով—Ապրելու արուեստը ՍՏՈՒԵՐ . 1127

Նշմարներ մեր դիտարանէն ԱԽԵՏԱԲԵՐՈՒ ԴԷՏԸ . 1128

Համազգային տունը Պիթիսի մէջ ԵՓՐԵՄ Ա. ԺԱՄԿՈՋԵԱՆ . 1130

Հայ կեանքը Հ. ՄԱՄԿՈՆԵԱՆ . 1131

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ 1132

ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱ

ՔԷՇԻՇԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ, ՔԻՒՐՔՃԻ ԻԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

اوره دابر هفته غزته — در سعادتده بايبل هاوسده — مدير مسئول — صمويل ق. هاروتيونيان

ԱՒԵՏԱԲԵՐ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Խմբագիր՝ ՎԵՐ. ՏՐ. Ֆ. ՈՒ. ՄԷԲԱԼԼՄ

Պայպղ Հառու, Կ. պոլիս, Թուրքիա

THE AVEDAPER
AN ARMENIAN WEEKLY

EDITOR REV. F. W. MACALLUM. D. D.

American Bible House, Cons/ple., Turkey

ՊԱՇՏՈՆՆԵՐ	
Տարեկան բաժնեգին	40 Դահեկան
Անտիկայի համար	2 Տղար
Անգղիոյ	8 Շիլին
Ուրիշ երկիրներու համար	10 Ֆրանկ
2 հոֆ Կասր 40 Դարս	
Ծանուցման գիները չարիստ	

TERMS	
An. Subscrip.	Ps. 40
U. S. A.	S 2
England	Shils. 8
Other countries	Frs. 10
Single Copy 40 Paras	
Advertising rates on application	

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԱԶԴԵՐ

Մեր Ամերիկայի բաժանորդներէն կը խնդրենք որ հաճին իրենց բաժանորդագիրնը մանաւ փոքրով, այսինքն փոքրով օրօրով ղրկել. այդ իրենց համար ղիւրին և մեզի համար ալ դրամապէս կորուստ չպատճառող միջոց մըն է:

Հասցէի փոփոխութեան համար անհրաժեշտ է 2 դահեկան ղրկել:

Մեզի ղրկուած ձեռագիրներ ետ չեն դարձուիր:

Թերթիս ներկայ տարուան թիւ 1, 5, 6, 7, 8, 9 և 13ը սպառած ըլլալով՝ կը խնդրուի ամէն անոնցմէ, որոնք պէտք չունին այդ թիւերուն, ղրկել խմբագրութեանս, որ պատրաստ է ուղղուած ուրիշ որեւէ թիւ մը ղրկել անոր տեղ:

Ծնողքներու, վարժարանաց անօրէններու և Կիրակնօրեայ Դպրոցներու տեսչութեանց մասնաւոր ուղադրութիւնը կը հրաւիրենք մեր ԱՒԵՏԱԲԵՐ ՄԱՆԿԱՆՑԻՆ վրայ և կը սպասենք որ հաճին ամէն ջանք ընել զայն աւելի տարածելու համար: Տարեկան բաժանորդագիրն է ամէն տեղի համար 6 դահ. արծաթ: Եթէ մէկ հասցէի 15 օրինակ ղրկուի՝ իւրաքանչիւր օրինակը 5 դահ. հաշուելով միայն 75 դահ. կը պահանջուի, իսկ 1 Օսմ. ոսկիի փոխարէն, նորէն մէկ հասցէի 25 օրինակ կը ղրկուի:

THE SUNDAY

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՕՆԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ՓԱՂԱՔԱԿԱՆ

The Weekly AVE DAPER, American Bible House, Constantinople.

ՏՈՐ 42.

Կ. ՊՈԼԻՍ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22, 1913

ԹԻԻ 47

ԱՐԱԹԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱԹԵՆՔԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

ՎԵՐ. Ա. Պ. ՇՄԱՌՈՆԵԱՆ

Հաճախորդներ

Անցեալ չարթու վատահոլութիւն յայտնեցինք Աթէնքի և Պոլսոյ միջև համաձայնութիւն ու զոյանայ ուշ կամ կանուխ: Մեր այս չափութիւնը Աւեսարքի ընթերցողներուն քը հասած՝ հեռագիրը ծանուց արդէն թէ քիոյ և Յունաստանի լիազօրները Աթէնքի ստորագրել են հաշտութեան դաշնագիրը: Լիարիոյ և Յունաստանի հետ հաշտուելէ տոյ թուրքիոյ համար բաղդատաբար դիւրին ու ըլլայ համաձայնութեան գալ Սերպիոյ Խարատաղի հետ և այն ատեն պաշտօնաւ փակուած էլ ըլլայ Պալքանկան պատեւմը: Պարտասած բանակներ, սգաւոր ժուրգներ, այրիներ և որբեր, քանդուած ուրներու ներքեւ ժամանակ պիտի ունեն հիմա հաշուելու և հաւասարակշռու սերագմի օգուաններն ու վնասները:

Նոր վտանգներ

Դժբաղդաբար բաղում կնճոտ խնդիրներ մնան տակաւին սեղանի վրայ և տարտամ իւղ մը կը ճնշէ մաքերու վրայ: Պուքրէշի հաղիրը դժուար պիտի ըլլայ փոխել և ատեն նոյնքան դժուար պիտի ըլլայ զայն իրփոխ պահել: Տարակոյս չկայ թէ Պուլքիա մեծ սխալ մը գործեց իր դաշնակիցներն վրայ յարձակելով, բայց այդ սխալին խտրէն իր վրայ դրուած պատիժը այնքան և ստորնացուցիչ է որ հազիւ կարելի է նկատել որ ան պիտի համակերպի անարտունջ աւելի դժուար դէպ խնդիրնքը: Յունաստան և Սերպիա կրնան այսօր հասարակաց անգլին հանդէպ սերտ կապերով դաշնակցած

ըլլալ: Բայց այդ դաշնակցութիւնը կարող է ծածկել բուն իրողութիւնը թէ այդ երկու ցեղերուն միջև հազարամէկ խնդիրներ պիտի ծագին, որոնք կրնան օր մը չէ օր մը լուրջ բաղխումներ յառաջ բերել: Արդէն իսկ սկսած են զանգառներ թէ Սերպ կառավարութիւնը իր դրուած վայրերուն մէջ Յոյն զպրտցները փակելու և Յոյն տարրին դարգացումը կաշկանդելու ձեռնարկներ կ'ընէ: Աւելի լուրջ վտանգ մը կը սպառնայ Սէլանիկի կողմէն: Այդ նաւահանգիստին մասին պահանջներ ունի Սերպիա, և Յունաստանի համար հաւասարապէս վտանգաւոր պիտի ըլլայ այդ պահանջներուն զոհացում տալու և կամ զանոնք մերժելու քաղաքականութիւնը: Եւ Սերպիա, նոր Սերպիա, յաջողութիւններով պնդուցած, դէպ ի ծով պիտի խուժէ անխուսափելիօրէն: Միւս կողմէ Աւստրիա իրեն համար մահու և կենաց խնդիր պիտի սեպէ թոյլ նաւ որ Սերպիա զօրանայ և սպառնայ իր հարաւային սահմաններուն: Այս նպատակաւ կամ Պէրլիթնոյ և իր յաջորդները Ալպանիոյ և Պուլկարիոյ մէջ պիտի փնտռեն իրենց դաշնակիցներ: Իտալիա ալ Յունաստանի հետ հաշիւներ ունի կարգադրելիք: Հակառակ Պուքրէշի, Պոլսոյ և Աթէնքի դաշնակիցներուն՝ մթնոլորտը հետի է պարզուած ըլլալէ:

Պահանջներու անդադար

Ասոնք սակայն հեռաւոր վտանգներ են, դէթ մաղթենք որ հեռաւոր ըլլան: Կայ տակաւին Ասիական թուրքիոյ խնդիրը: Մեծ տէրութեանց պատկանող հեղինակաւոր անձնաւորութիւններ կը յայտարարեն թէ Ասիական թուրքիոյ ամբողջութիւնը պիտի պահպանուի: Այսքանը լաւ: Բայց նոյն ատեն իւրաքանչիւր դիւանագէտ իրեն յատուկ պայմաններ կը թե-

լազրէ որպէս զի այս բարեբաւօրի խոստումը իրագործուի: Եւ ահա հոս կ'սկսի անորոշութեան և վտանգի սահմանը: Անգլիա Քովէլթի և Միջագետքի կողմերը իր շահերը ապահոված՝ պարզապէս «Բարեկարգութիւն» կոչուած տարտամ պահանջը ունի: Անգլիոյ այդ պահանջը նոր չէ, Կիպրոսի դաշնագրով եղած է արդէն և մենք գիտենք անոր արժէքը: Գերմանիա ունի աւելի դրական և աւելի ղեկավարին պահանջներ որ Պաղատաի և Անատոլիոյ երկաթուղիի խնդիր անուամբ կը ճանչցուի: Ֆրանսա նոյնպէս «տնտեսական» պահանջներ ունի որոնց մասին բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան տակաւին: Ռուսիա դարձեալ Արեւելեան Նահանգներու մասին խնդիրներ ունի որոնց իրական բնութիւնը հանրութեան անծանօթ կը մնայ դեռ: Հաւանական չէ որ իտալիա և Աւստրիա ևս՝ պահանջներու այս օրերուն մէջ՝ չունենան իրենց մասնաւոր պահանջները: Երբ այս բոլոր բանակցութիւնները վերջանան, այս բոլոր պահանջները հաշտուին և գոհացում գտնեն, այն ատեն պիտի տեսնենք թէ ի՞նչ երեւոյթ պիտի առնէ Ասիական Թուրքիոյ խոստացեալ ամբողջութիւնը: Քաղաքական լեզուն ծանօթ բառեր կը գործածէ՝ անծանօթ իմաստներով:

Քեամիլ Փաւա

Կիպրոսէն հեռագիրներ ծանուցին մահը նախկին վարչապետ Քեամիլ փաշայի: Ծերունի պաշտօնատարը աչքառու դեր մը կատարած է երկրին գործերուն մէջ 1860էն սկսեալ մինչև ներկայ տարւոյն սկիզբը: Քեամիլ փաշա ապրած է այնպիսի միջավայրի մը, այնպիսի երկրի մը մէջ, ուր հանրային գործիչներ քիչ անգամ արդար դատաստանի կ'արժանանան: Մեր մէջ երբ մէկը կը գտնուի՝ չափազանց կը գտնուի, իսկ երբ կը պարսաւուի՝ տարապայման կը պարսաւուի: Նոյնը եղած է Քեամիլ փաշայի մասին: Անոնք որ անոր վրայ լաւ խօսած են՝ այնքան բարձր ներկայացուցած են անոր նկարագիրը և գործերը, այնքան չափ կըղած են փաղաքական ամականներով որ անծանօթ անձնաւորութիւն մը ըրած են զայն իր սերունդին համար: Նոյնպէս նաև անոնք որ անոր դէմ խօսած են՝ ներկայացուցած են զայն իբր ապիկար, խոտելի և բոլորովին դատապարտելի յետադիմական մը:

Իրողութիւնը այն է թէ Քեամիլ փաշա ոչ իր բարեկամներուն ըսածին չափ մեծ և չքնադ և ամբասիր պետական մարդ մը եղած է, ոչ ալ իր հակառակորդներուն ըսածին պէս փոքր և անարժան: Ոչ մեծ յառաջդիմական մը կրնանք կոչել զայն և ոչ անելի յետադիմական մը: Օրուան քաղաքականութեան հետեւած է մեծ վարպետութեամբ, բայց իր մահուամբ կը վերջանայ նաև իր գործը: Այս տարաբաղդ երկրին մէջ վարպետ քաղաքագետներ չեն որ կը պակսին, այլ հեռատես քաղաքական մարդիկ մարդիկ որ, պահպանողակա՛ն ըլլան թէ ազատական, իմաստութիւնը և քաջութիւնը ունենան Արդարութեան և Ճշմարտութեան վրայ հիմնելու երկրին բոլոր գործերը, որ յօժար և կարող ըլլան զոհել օրուան քահանայքները ապահովելու համար ապագայ փառաւոր ճաշկատագիր մը:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՃՈՅԻ ԵՒ ԵՐՁԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

Բարեւոյ և չարի մեծ պայքարին մէջ հաճոյքը կարեւոր դեր մը կը խաղայ: Մարդու մէջ բնական և աստուածաւոր տեսչ մը կայ երջանկութեան, և մարդկային բնութիւնն այնպէս կազմուած է որ ամենաբնաւոր հաճոյքն ուն ընդունակ է: Միւս կողմէ, ի բնէ կը վախնանք ցաւէ և կը խորշինք տառապանքի տաճ տեսակներէ: Դժուար չէ տեսնել թէ բանաւոր է այս կարգադրութիւնը, վասն զի անոր հետեւանքով կեանքը կը պահպանուի և կ'արժէ ապրել: Քանզի հաճոյք կամ երջանկութիւն անքակտելի կերպով կապուած է կեանքի հետ, մինչ ցաւ ու մահ զուգընթաց են: Եթէ մարդու մնայ ընտրութիւնը, ան կ'ընտրէ մահաւանդ երջանկութիւն քան տառապանք, կեանք քան մահ, կը ճգնի ստանալ մին և խուսափիլ միւսէն:

Ահա ճիշտ այս կէտին վրայ կը ջանան չարի ոյժերը մեզ խաբել ու կործանել՝ հաճոյք խոտանալով այնպիսի տեղեր, ուր և այնպիսի միջոցներով որոնցմով կարելի չէ հաճոյք ձեռք բերել: Եւ զարմանալին տա է որ, նախապատմական ժամանակներէ սկսելով, անցեալ ամէն սերունդներու փորձառութեան հակառակ խրատ քանչիւր նոր սերունդ կը փորձուի և չափէ:

աւելի յաճախ կ'իյնայ նոյն այն կերպով որով կ'իյնային իր նախորդները: Հետեւաբար անտեղի չէ, երբ պատեհութիւն ներկայանայ և մտիկ ընող գտնուի, ազգարար ձայն մը բարձրացնել և ուշադրութիւն հրաւիրել այն վտանգներուն վրայ որոնցմով պաշարուած է հաճոյքի ձանապարհը:

Եւ դիտելու առաջին բանը սա է թէ երջանկութիւն երբեք չստացուիր, երբ մեր ճիւղերուն նշանակի առարկան կ'ընենք զայն: Ամէն ազգերու գրականութիւնները լեցուն են այս գաղափարով, վասն զի վրիպած չէ թէ՛ այնպիսիներու ուշադրութեանն որ ձեռնարկած են երջանկութիւն ստանալ այդ կերպով և թէ բարոյապէտներու ուշադրութեանն որոնք պըրպըտած են մարդկային ազգին պատմութիւնը: Երջանկութեան մեր իղձերուն պտակումը տեսնելու միակ կերպն է բոլորովին մոռնալ զայն և արժանաւայել նպատակի մը նուիրել մեր կարողութիւնները, պայքարիլ և յաղթել, շարունակ դէպ աւելի բարձր մակարդակներ դիմել ճշմարտութեան և օգտակարութեան մարդերուն մէջ, մեր կեանքերը յարատեւ չփման մէջ դնել այն աղբիւրներուն հետ որոնցմէ միայն կրնայ տեսական երջանկութիւն բխիլ: Այն ատեն, այո, երջանկութիւնը, երբ իր վրայ չենք խորհիր և իրեն համար չենք ձգդնիր, մեր կեանքերը կ'ողողէ հեղեղի մը պէս և կ'առնէ կը տանի բոլոր այն տրտմութիւնները որ մեր աշխարհի կեանքին յատուկ են: Կ'ողողէ անուղղակի կերպով իբրեւ անբաժան լծորդութիւն մը արժանաւայել կենցաղի:

Ուրիշ կէտ մը սա է թէ հաճոյք կոչուած ամէն բան արժանի չէ այդ անուան: Անուրանալի է թէ տեսակ մը հաճոյք կայ մեղքի շատ ձեւերու մէջ: Հաճոյքի այս խոստումն է որ շատերու մեղք գործել կու տայ: Չարեր կ'ուսկեղծեն ու կը պնեն մեղքը և կոչ կ'ընեն մարմնի զգայարաններուն, միւս կողմէ կը հասկըցնեն թէ մարմնի ցանկութիւններուն տեղի չտալը մարդավայել չէ, և թէ կեանք տեսնելու միակ կերպը մխրձիլ է այն ցեխին մէջ ուր իրենք կ'ապրին:

Սակայն ի՞նչ է մարմնի այս փորձութիւններուն տեղի տալու արդիւնքը: Դիտեցէք դէմքերն անոնց որոնք կը կարծուի թէ հաճոյքի կեանք մը կը վարեն: Մեղքի կոչտ տեսնելու

սակներ չուտով կ'աւերեն մարդկային դէմքին վրայ դրոշմուած Աստուծոյ պատկերը, և անոր տեղ կ'երեւի արտայայտութիւն մը որ կրնայ միայն դիւակաւ կոչուիլ: Ցանկութիւն, նախանձ, ատելութիւն, անգլութիւն, անձնաօրութիւն, անաստուածութիւն, ևն. խոկապէս սարսափելի են երբ մարդկային կերպարանի մէջ կը մարմնանան, թէեւ ինքնին հազարապատիկ աւելի սարսափելի են հարկաւ քան զոր կ'երեւին այսպէս: Մեղքի աւելի նորին կոչուած ձեւերուն մէջ ալ, ինչպէս հպարտութեան, ազահութեան, փառամոլութեան՝ որ այնքան հաճոյք կը խոստանան, արդիւնքը նոյն է, թէեւ նոյնքան չուտով յայտնի չըլլար: Հոն է այն, այո, և չկրնար թաքուն մնալ յաւիտեան: Կոչտ, անհաճոյքի ձեւեր կը ձեւանան անվրէպ այնպիսիներու դէմքին վրայ որոնք մեղքի ունէ մէկ ձեւին, որքան և դադանի ըլլայ, անձնատուր կ'ըլլան: Դէմքերու ինքնաւոր դնութիւն մը կը բաւէ ապացուցանել թէ մեղքը ի՞նչ ալ խոստանայ իբրեւ հաճոյք, այդ խոստումները շատ խեղճ կերպով կը պահուին, վասն զի մեղքը ստորնացուցիչ հաճոյքի փոքրիկ չափին հետ գորերեք կրնայ տալ՝ միշտ իր ետեւէն կը բերէ տառապանքի անհունօրէն մեծ քանակութիւն մը: Հաճոյքը կ'անցնի փայլակի շողի պէս, խոկ ցաւը կը մնայ յաւիտեան:

Ուրիշ բան մը որ յաճախ մասնացոյց և դաժ է մեղաց հաճոյքին նկատմամբ՝ իր վերջին ատիժան սահմանափակ ըլլալն է: Ոչ մէկ նորութիւն յառաջ եկած է հազարաւոր տարիներու ընթացքին մէջ: Նպատակին հասնելու անգոհացուցիչ ճիւղերու նոյն տաժանելի շարքը կը կրկնուի դարէ դար միեւնոյն արդիւնքով: Եթէ 2,000 տարի առաջ ապրած հաճոյքաւոր Յոյն մը, կամ 5,000 տարի առաջ ապրած Եգիպտացի մը, կարենար վերստին աշխարհ դալ և այցելել մեր այսօրեայ մեծ քաղաքներուն հաճոյքի վայրերը, պիտի չհարկադրուէր նոր լեզու մը սորվիլ, որպէս զի կարենար իր չուրջ անցած դարձածը հասկնալ: Նոյն հին բաները պիտի տեսնէր, որոնց ընտելացած էր իր օրով: Միակ տարրերութիւնը զոր պիտի նշմարէր՝ հաւանօրէն սո պիտի ըլլար թէ իրենք այս բաներուն շատերը աւելի աղէկ ու աւելի փառաւոր կերպով կ'ընէին քան զոր կ'ընեն այժմու հաճոյքամոլները:

Սակայն հաւատք պէտք է տեսնելու համար թէ ճշմարիտ մնայուն հաճոյքը կը դըստուի մի միայն մաքուր և ուղիղ կեանք վարելու մէջ: Մեղաց հաճոյքները այնքան ազդակող և յամառ են և այնքան համոզիչ կը թուին որ դժուար է զգալ թէ ճշմարտախօսը իրենք չեն, այլ այն մեղմ ձայնիկը որ մեղ կը կանչէ թերևս ներկայ կորուստի և տառապանքի կեանքի մը: Հաւատքով էր միայն որ Մովսէս Փարաւոնի արքունիքին ձոխութիւններուն մէջտեղ կարող եղաւ ընտրել մանաւանդ տառապանք Աստուծոյ ժողովրդին հետքան մեղաց հաճոյքներու վայելք ժամանակի մը համար: Բայց ի՞նչ հոյակապ կերպով արդարացուցին զէպքերը անոր հաւատքը: Այսպէս եղած է միշտ և այսպէս ալ պիտի ըլլայ յաւիտեան: Մեր պարտքն է ոչ թէ պախաւրակել կամ արգելել մարդոց հաճոյքի իղձը, այլ ցոյց տալ թէ ո՛ր կը գտնուին ճշմարիտ հաճոյքն ու երջանկութիւնը և զմարդիկ առաջնորդել որ իրենց բաղձանքին հասնին:

Ճշմարիտ երջանկութիւն կ'ստացուի ոչ թէ մարմնի, աշխարհի և Սատանայի բարձրադաշակ ձայններուն անսպով տկարութեամբ, այլ մեր ականջները անոնց զէմ խցելով և երկնային այն ձայնին հետեւելով որ մեզ կը կանչէ անձնուրացութեան, պայքարի և ջանասիրութեան, կը կանչէ զէպ անապատը մանաւանդքան թագաւորական արքունիքներ, կը կանչէ թերևս տառապանքի և նոյն իսկ մահուան: Այս է կեանքի օրէնքը, և թէ և դժուար թուի հեռուէն և մանրակրկիտ կերպով դիտուելով, ամէն անոնք որ կը հաւատան և Աստուծոյ խոստումներուն կ'ապաւինին՝ փառաւորապէս ճշմարիտ կը գտնեն զանոնք:

Հաճոյքը, զոր մարդ կ'զգայ իր կարողութիւնները արժանաւոր նպատակի մը նուիրելով, յաղեցուցիչ է և տեւական: Անդադար կ'աւելնայ այն և իր հետ կ'աւելնայ նաեւ վաշեւելու կարողութիւնը: Ամէն օր թարմ է նոր առաւօտի պէս և կազդուրիչ՝ տաք ու փռչելից օրուան մը տարափին նման: Անշահալընդրութեան հաճոյքը, աննման այն կարծեցեալ հաճոյքին զոր մեղքը կը խոտանայ և երբեք չտար, կ'աճի, կը բարգաւաճի և նոր ձևեր կ'ստանայ, իւրաքանչիւրը լաւագոյնքան վերջինը, և ոչ մին կը հիննայ երբեք: Երջանիկ կեանքը սիրոյ կեանքն է:

Այս է զոր ընդունիլ կ'առաջարկենք մարդոց երբ զանոնք կը հրաւիրենք Քրիստոսի գալ և անոր իշխանութեան ենթարկուիլ: Քրիստոս միշտ կը պահէ իր խօսքը, և անոր յաճախակի կրկնուած խոստումներէն մին է ոչ թէ հաճոյք, երջանկութիւն տալ, այլ բան մը որ ասոնք և ասոնցմէ աւելին կը պարունակէ և զոր ինք կ'անուանէ ուրախութիւն, լման ուրախութիւն, անանց ուրախութիւն: Բնաւ զիտած չէ՞ք դուք այսպէս ապրող շատերու խաղաղ երջանիկ զէմքերը: Այսպիսի զէմքեր տեսնելն իսկ օրհնարեր է: Իցիւ թէ այսպիսիներ աւելի շատ գտնուէին:

Անհուն Բարութեան առջև միայն կարող ենք գտնել լեցուն ուրախութիւն, անոր աջ կողմը միայն՝ հաճութիւններ յաւիտեան:

ՎՐՈՆԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՇԱՀՈՂ ԿԵԱՆՔ

(Շար. Աստուծոյ քիւնե)

Անդղիացի ճօռէթի քարոզը լսեցի, Եփեսոս Դ. 12-13ի վրայ, և երբ մտիկ կ'ընէի՝ ապշեցայ, շփոթեցայ, չէի կրնար հետեւիլ իրեն: Ան ինծմէ բարձր էր. կը խօսէր Քրիստոսի վրայ ու կը պարզէր զայն այնպիսի կերպով մը որ ես ստիպուեցայ ընդունիլ թէ Անոր բացարձակապէս անձանօթ էի: Թէ ճօռէթ չիտակ էր կամ սխալ՝ այդ իրիկուն պատրաստ չէի ըսելու: Բայց եթէ ան չիտակ էր ու ես սխալ այն ատեն ի՞նչ պիտի ըլլար: Այդ իրիկուն տուն գացի դիտաւորով թէ կեանքիս մէջ ամենազարմանալի քարոզը լսած էի: Քիչ ետքը ճօռէթի ուրիշ մէկ քարոզը կարդացի սանիթիւն վրայ. «Պօղոս ի՞նչպէս կ'ըմբռնէր Յիսուս Քրիստոսը»: Ընթերցումիս պահուն զգացի նորէն նոյն վրդովիչ խորհուրդը թէ Պօղոս և ան կը խօսէին Քրիստոսի մը վրայ զոր չէի ճանչնար պարզապէս: Կարելի էր որ չիտակ ըլլային. ու եթէ չիտակ էին՝ ի՞նչպէս պիտի կրնայի անոնց դիտութեանը հասնիլ:

Օր մը ճանչցայ Տր. Ճան Տըկլըս Ստամբուլի մէջ լսեցի թէ ինչ որ ինք իր ամենամեծ հոգեւոր պէտքը կը նկատէր՝ Յիսուսի ներկայութեանը համար ունեցած անփոփոխ դիտակցութիւնն էր: Ոչինչ զինք այնչափ յառաջ կը մղէր

որչափ սա իրողութիւնը թէ Յիսուս միշտ իր հետն էր և իրապէս ներկայ, թէ այդ բոլորովին անկախ էր իր զգացողութիւնէն, անկախ իր արժանիքէն և անկախ իր դադափարներէն թէ արդեօք Յիսուս ի՞նչպէս պիտի յայտնուէր և այլն։ Ինք կ'ըսէր թէ Յիսուս իր խորհրդոց կեդրոնն է։ Ուեէ ատեն որ իր միտքը ուրիշ խնդիրներէ ազատ ըլլար, կը դառնար Յիսուսի, և բարձրաձայն կը խօսէր Յիսուսի հետ, երբ առանձին էր փողոցին մէջ, կամ ուեէ տեղ, այնչափ բնականօրէն որչափ բարեկամի մը հետ։

Քանի մը ամիս ետքը Էտինպուրի կը գտնուէի մասնակցելու միսիոնարական ընդհանուր ժողովին։ Լսեցի թէ Տր. Բապըրթ Նորթն այրերու պիտի խօսէր կիրակի կէսօրէն ետքը «Քրիստոնէական կեանքի աղբիւրները» նիւթին վրայ։ Իր դիրքը, — «Յաղթող Կեանք» ինծի մեծապէս օգնած էր, ուստի եռանդով գացի զինքը լսելու։ Կակնկալէի որ սանկ կարգ մը որոշ բաներ ըսէր մեր Քրիստոնէական կեանքը զօրացնելու համար։ Գիտէի որ պէտք ունէի տոնոց. բայց առաջին նախադասութիւնը սխալս ցուցուց՝ երբ սիրտս նոր ուրախութեամբ մը բարախեց։ Սա տեսակ բաներ մը խօսեցաւ։

«Սիրելի եղբայրներս, Քրիստոնէական կեանքի աղբիւրներն են ձիշդ ինքը Յիսուս Քրիստոս։» Այդ էր ամբողջը, բայց բաւական ալ էր։ Դեռ ըմբռնած չէի զայն, բայց ինչ որ Պօղոս, Տր. Ծօռէթ, Տր. Ասամ կ'աշխատէին ինծի հասկցնել՝ այդ էր։ Վերջը երբ կը խօսէի Տր. Նորթնի հետ իմ դժուարութիւններուս և կարօտութեանցս վրայ, ան եռանդեամբ և պարզ կերպով ըսաւ, «Օհ, Մր. Թրըմպլ, եթէ միայն աւելի համարձակ հաւատքով մը երթայինք Յիսուսի, Ան մեզ համար պիտի կըրնար շատ շատ աւելին ընել։» Մեծն Բրիտանիան թողելէս առաջ, անգամ մըն ալ դիմացս կ'աւ այն խորհուրդը որ ինծմէ բարձր էր, այսինքն Քրիստոս մը զոր դեռ չէի ճանչնար։ Այդ եղաւ քարոզի մը մէջ զոր մէկ բարեկամս, Վեր. Բիչըրտ Բապըրթս, խօսեցաւ Լոնտոն, իր եկեղեցիին մէջ՝ կիրակի իրիկուն մը։ Բնաբան էր Փիլիպ. Ա. 21։ «Ինծի համար ապրիլը Քրիստոս է։» Նոյն յանկերգն էր. այդ ալ կը պարզէր մեր առջեւ կեանքը որ Քրիստոս

է, Յիսուս, Կեանքի ամբողջութիւնը և միակ կեանքը։ Զըմբռնեցի իր ամբողջ ըսածը, միայն անորոշ կերպով հասկեցայ թէ իբր իմ չունէի ինչ որ ան կը խօսէր։ Ուղեւոր քարոզը նորէն կարգաւ՝ ձեռագիրը հետս առի երբ իրմէ բաժնուեցայ։

Օգոստոսի կիսուն ճգնաժամ մը անցուցի։ Երիտասարդաց միսիոնարական մէկ ժողովին կը մասնակցէի, ուր ստիպուեցայ գործ մը ստանձնել չաբաթուան մը համար, գործ մը՝ որուն ողորմելի կերպով և անյուսօրէն անյարմար ու անբաւական ըլլալս դիտէի։ Որովհետեւ նախօրոք քանի մը չաբաթները իրենց բոլոր կորուստով, անյաջողութեամբ և պարտութեամբ իմ հոգեւոր անկմանս և ոչ թէ բարձրացմանս չըջանը եղած էին։ Առաջին իրիկունը որ հոն էի, Հնդկաստանէն Օլտոմ կալիսկոպոսը խօսեցաւ Կենաց Զուրին վրայ և ըսաւ թէ Յիսուսի փափաքը և նպատակն էր որ իր բոլոր հետեւողները ուրիշներու համար կենդանի ջուրի առատաբաւ ջրհորներ ըլլան, ոչ թէ հոսին երբեմնակի և ընդհատաբար, այլ շարունակական և անփոփոխ հոսանքով մը։ Մենք Յիսուսի խօսքը ունինք ատոր համար։ «Ան որ ինծի կը հաւատայ՝ անոր ներսիդին կենդանի ջուրի գետեր պիտի բխին։» Պատմեց մեզ թէ ի՞նչպէս ոմանք այդ ջուրէն քիչ մը ունին, որմէ երբեմն դուրսեւել կը հանեն Հնդկաստանի անիւ-ջրհաններուն նման շատ մը ճոնչումներով և աշխատութիւններով, մինչ ուրիշներու կեանքէն անընդհատ կը հոսի կենսատու գետակ մը, զոր ոչինչ կլնայ կասեցունել։ Նկարագրեց արեւելքի ծեր կլն մը, որուն Յիսուսի վկայող զարմանալի քարողութիւնը ամբողջ մեզ ամէնս որ մտիկ կ'ընէինք։ Ուղեւ ան միայն տարիէ մը ի վեր Յիսուսը ճանչցած էր։

Յաջորդ առտուն, կիրակի, առանձին իմ սենեակիս մէջ աղօթեցի Աստուծոյ, խնդրելով որ ինծի ցոյց տար այս խնդրէն դուրս ելլելու ճամբան։ Յիսուսը հասկնալու նոր կերպ մը կար որ պէտք էր ինծի. զի այդ դադափնքն էր ուրիշ կեանքերու զորոնք տեսած ու որոնց մասին լսած էի։ Ըմբռնուած մը, լաւադմն և աւելի բարձր քան իմ, խնդրեցի որ Աստուած տար ինծի։ Բիչըրտ Բապըրթս քարոզը քովս էր, «Ինծի համար ապրիլը Քրիստոս է։»

Ծնրագործ տեղէն ելլելով զայն նորէն կարգացի և նորէն աղօթեցի ու Աստուած իր անհուն երկայնատութեամբը, ներողամտութեամբը, սիրովը շնորհեց ինծի իմ խնդրանքս ու տուաւ ինձ նոր Քրիստոս մը, բոլորովին նոր հասկըցողութեամբ և նոր գիտակցութեամբ ըմբռնող և նուաճ Քրիստոս մը, որ ա՛լ իմս եղաւ:

Ո՛ւր էր փոփոխութիւնը, դժուար է ըսել բաներով, բայց դեռ, ո՛հ, զարմանալի, նոր իրական և հրաշագործ փոփոխութիւն մը կայ իմ և ուրիշներու կեանքերուն մէջ:

Առաջին անգամ ըլլալով հիմա կը հասկնամ թէ նոր կտակարանէն շատ մը համարներ, ինչպէս «Յիսուս ձեր մէջը և դուք իր մէջը» «Քրիստոս ձեր կեանքը», «Ապրիլ Յիսուսի մէջ», տառական, դործնական, օրհնեալ իրողութիւններ են և ոչ թէ այլաբանութիւններ: Յովհ. Ժն. գլուխը նոր ուրախութեամբ մը հոգիս թրթռացուց. նոյնը բրինձ նաեւ այն խօսքերը որ կը գտնուին Եփես. Գ. 14-21ի, Գաղ. Բ. 20ի, Եւփրիսի. Ա. 21ի մէջ: Ահա ինչ որ կ'ուզեմ բացատրել: Շատոնց գիտէի թէ Քրիստոս իմ փրկիչս էր, բայց Անոր կը նայէի իբր ինծմէ դուրս ելող փրկիչ մը: Մէկը որ ինծի համար փրկութեան գործ մը կատարած էր դուրսէն. մէկը որ պատրաստ էր ինծի մօտ գալ և իմ քովս կենալ, օգնել ինծի այն բաներուն մէջ ուր կը կարօտէի իրեն, այժ, զօրութիւն և փրկութիւն տալով ինծի: Բայց հիմա բան մը գիտեմ որ ասկէ շատ աւելի լաւ է: Վերջապէս հասկցայ թէ Յիսուս Քրիստոս, բառ առ բառ առնելով և դործնականապէս իմ մէջս էր ու գեռ ասկէ աւելին (իմ իրեն հանդէպ ունեցած հաճառակութիւնէս զատ) իմ ամբողջ կեանքս, մարմինս, միտքս, հոգիս ու շունչս, իրմով պոյացած էր, այսինքն ինք էր այդ բոլորը իմ մէջս: Միթէ այս զինքը իբր օգնական ունենալէն ու մինչ իսկ ինծմէ դուրս ելող փրկիչէ մը լաւ չէ՞. — Ունենալ զայն, Աստուծոյ Որդին Յիսուս Քրիստոսը, իբր բուն իմ կեանքս: Ըսել է թէ ալ 'երբեք իր օգնութիւնը խնդրել պէտք չէր, իբր թէ ինք ուրիշ մը ու ես ուրիշ մը եղած ըլլայինք, բայց աւելի պարզ կերպով ընել իր գործը, կատարել իր կամքը որ իմ մէջս է, իմ հետս է և ինձմով կը գործէ: Իմ մարմինս իրն է, միտքս իրը, կամքս իրը, խելքս իրը ու չէ թէ միայն

իրը, այլ իսկապէս իր մէկ մասը: Ահա իր ամբողջ պահանջը ինծմէ. «Քրիստոսի խաչը ելայ ու ալ կենդանի եմ չէ թէ ես» հապա Քրիստոս կենդանի է իմ մէջս», Յիսուս ինքզինք իմ կեանքիս հետ նոյնացուց: Յիշեցէ՛ք որ այս ձիայն ո՞՞մ մը չէ, հապա իրողութիւն մը: Այնչափ ճիշտ, այնչափ իրական որչափ սա պաշտօնական թէ ծառէ մը շինուեցաւ այս սեղանը որուն վրայ ձեռքս հիմա կը հանգչի: «Ամէն բան Անով եղաւ ու առանց Անոր բան մը չեղաւ, ինչ որ եղաւ», ու մենք ալ Յիսուսի մարմինին մէկ մասն ենք:

(Շարունակելի)

Թարգմ. ԷԼԻԶԱ Գ. ԱՊԼԱՆԱՅԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ

ԱՒԵՏԱՐԱՆԻՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(ՈՁ-ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԱՂԲԻՐՆԵՐԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ)

Գրեց՝ Նամեսողաց Եղրայրակցութեան անդամ մը

(Շար. նախորդ թիւին)

Մինչեւ անգամ կրօնքը դիմակ մը եղած էր ամենաստորին անբարոյութեան: Տաճարներու քրմուհիները պոռնիկներ էին. և զայն ծածկելու ջանք չէին ընել: Երբ մոլութիւնը առանց ամօթի հրապարակաւ կը կատարուի, այն ատեն դժուար չէ հասկնալ թէ ի՞նչ աստիճան ինկած է ազգ մը: Ստրաբոն պատմագիրը կ'ըսէ թէ Կորնթոսի Աստղիկի մեհեանին մէջ հազարէ աւելի պոռնիկներ կային: Անոնք մեծ առանձնաշնորհներ կը վայելէին և երբեմն քաղաքին ուխտերն ու աղօթքները կը մատուցանէին չաստուածուհիին: 24 Այսպէս էր նաեւ իրերու վիճակը Սիկիլիոյ մէջ գտնուող Էրիքսի մեհեանին մէջ, ուր մինչեւ իսկ Հռոմէացի չիւպատոսներ և Պրեաորներ կը մասնակցէին այդ անառակութեան: 25 Գարուն ապականութիւնը այնչափ մեծ էր որ Հռոմէական Կառավարութիւնը կարեւոր նկատեց մասնաւոր օրէնքներ հաստատել՝ բարձրաստիճան կիներուն արգելելով իրերեւ հանրակին արձանագրուիլ: Անոնք սովոր էին այս ընել անսանձ կերպով յաղեցնելու համար իրենց վատ կիրքերը:

Ժողովուրդին ժամանցներն ու հաճոյքները ուրիշ կերպով մը կը ցուցնեն թէ ապակահու-
թեան ո՛ր անդունդները ինկած էին : Անոնք
կը ցուցնեն թէ Հռովմայեցիները Քրիստոնէա-
կան թուականին սկիզբները բոլորովին ան-
բնական եղած էին ու իրենց ճաշակէն զրկուած
էին : Պարզ ու մարդավայել զրօսանքներ ա՛լ
հրապոյր չունէին անոնց համար : Ոչ մէկ բան
հետաքրքրական էր երբ անոր մէջ արիւնա-
հեղութեան ու մահուան տեսարան չըլլար :
Բարձր ու խոնարհ, հարուստ ու աղքատ կը
համախմբուէին ամփիթատրոններու մէջ, զի-
տեւեւ համար վայրի գազաններու կողմէ մար-
դերու սպանումը, կամ մահացու կոխուով մար-
դերու մէկըմէկու դէմ մաքառումը : Որովհե-
տեւ մահապարտ ոճրագործներ կրկէսներու
մօտ գտնուող տարբեր մարդարաններու մէջ կը
մարդուէին, և մեծ տօներու առիթով կը ստի-
պէին զանոնք իրար սպաննել ու այդ կերպով
յագեցնել արեան անբնական ծարաւը հանդի-
սատեաներուն : Կարելի է ենթադրել թէ այս-
պիսի սովորութիւններ ամենէն աւելի անրա-
բոյացուցիչ ազդեցութիւն մը կ'ընէին հանրու-
թեան վրայ, տալով անոնց օրէ օր աւելի ա-
նասնական խառնուածք մը : Այդ չըջանին թա-
տերախաղերն ալ շատ զէշ ազդեցութիւն մը
ունէին : Անոնց լիտի հանգստմանքը, անտարա-
կոյս, շատ որոշ դեր մը խաղաց՝ մարդիկը
բարոյական անկումի առաջնորդելով :

Հակադրեցէք անգթութեան, զեղխութեան
և ապակահութեան այս մութ պատկերը՝
Քրիստոնեայ աղանդաւորներու մասին հոս
Հատուած Բ.ի մէջ մեր ունեցած նկարագրու-
թեան հետ : Իրաւունք չունի՞նք երբ ըսենք թէ այդ
նախորդները խոսկեալ խոսուցիչ ե :

Արդ, ի՞նչ է մեր տեսած վիճակը : Ընդար-
ձակ քաղաքակրթութիւն մը, որ իր մէջ կը
պարունակէ կործանումի ամէն տարր և որ
կը ճակատի վտրք հասարակութեան մը դէմ :
Հասարակութիւն մը՝ որ իր խաչեցեալ Հիմնա-
դիրին հանդէպ ունեցած նուիրումէն և անոր
պատուիրաններուն հնազանդելէ զատ ոչ մէկ
բանի մէջ զօրաւոր է : Օրէնսդրութիւնը չկը-
ցաւ կործանել զայն : Երբ անոր անդամները
չարչարուեցան և մեղուեցան, այդ անոր մեծ-
նալուն միայն պատճառ եղաւ : Բն շատ թե-
թեւապէս կը խորհէր այն բաներու մասին զո-

րոնք աշխարհ կը սիրէր, և կը բաղձար մահ-
ուան որմէ աշխարհ կը սոսկար : Հին սովորու-
թիւններն ու օրէնքները, որոնք անկարող ե-
ղած էին իրենց իշխանութեան տակ դառնալ
երկիրներուն կործանումը յետաձգել, մէկիկ
մէկիկ ինկան այս նոր հաւատքին առջև : Ա-
ռաջին և երկրորդ հատուածներուն մէջ գրուած
պատմութիւնները կը ցուցնեն թէ Քրիստո-
նէութիւնը ի՛նչպէս ընդունուեցաւ հեթանոս
աշխարհէն : Մենք միայն պէտք ենք պատմու-
թիւնը կարգալ տեսնելու համար թէ ի՛նչպէս
կռապաշտութիւնը ինկաւ անոր առջև :

Այդ «նոր կրօնքին» մէջ բան մը կար, որ
զայն միւս կրօնքներէն տարբեր կը հանդիսա-
ցընէր : Ոչ-Քրիստոնեայ Հռովմայեցի դիւանա-
գէտներ գիտէին թէ անոր տեղ տալու չէն,
եթէ ոչ՝ ան առջեւը եկող ամէն բան պիտի
առնէր տանէր : Լամբրիտիոս պատմագիրը —
ինքն իսկ հեթանոս մը — Սեւերոս կայսեր մա-
սին կը գրէ .

«Ան Քրիստոսի տաճար մը կանգնել և զայն
աստուածներու մէջ ընդունիլ ուղեց . ինչպէս
որ ըսուեցաւ թէ Ատրիանոսի նախառնի ալ
նոյնն էր, բայց արդիւնեցաւ անոնց կողմէ,
որոնք «ծէսերու» մասին խորհրդակցելով
գտան թէ, եթէ անոր վախճանի գոհացում
տրուի, բոլորը Քրիստոնեայ պիտի ըլլան, ու
այն ատեն միացեալ տաճարները քանդել պէտք
պիտի ըլլայ :»²⁶

Այս շատ ուշադրաւ հատուած մըն է : Հռով-
մէական Կայսրութեան պետական կրօնքը ին-
չո՞ւ պիտի վախնար այս տարօրինակ կրօնքէն,
որուն յատկանշական վարդապետութիւնը խաչ-
եալ Հրեայի մը հանդէպ պաշտում և զայն
իրեւել Աստուծոյ Որդի դաւանիլ էր : Բայց նո-
րէն ալ պատմութիւնը չցուցո՞ւց թէ ան բա-
նաւոր պատճառներ ունէր վախնալու համար :

Եւ Քրիստոնէութեան աշխարհ մուտքը ի՞նչ
արդիւնք տուաւ : Թէ Քրիստոս ճշմարտապէս
«աշխարհի լոյսը» եղա՞ւ՝ թէ ոչ, զայդ ամէն
մարդ անհատապէս պէտք է որոյժէ. և որով-
հետեւ պատմութեան իրողութիւնները մեր
առջև են՝ մենք ալ մեզի համար կրնանք ո-
րոշում մը տալ : Սա յայտնի է թէ՛ մենք
վերջին տասնըինը դարերու ընթացքին մարդ-

կային ազգի պատմութեան որչափ շատ ծանօթանանք, այնչափ աւելի կ'ըմբռնենք թէ Քրիստոնէութեան մօտաքը որեւէ երկիր՝ նոր դարաշրջան մը բացած է անոր պատմութեան մէջ: Եւ աւելի զարմանալին կայ. կը գտնենք նաեւ թէ Եւրոպայի բոլոր երկիրներուն մէջ յառաջդիմութիւնը և ժողովրդեան կողմէ՛ նոր կտակարանի ծանօթութիւնը ձեռք ձեռքի կ'երթան:

Ուր որ իրերու այս վիճակը գոյութիւն ունի՝ քաղաքակրթութեան զարգացումը աւելանալու արագ եղած է: Կրթութիւնը ընդհանրական եղած է: Ամէն տեղ աղքատանոցներ, հիւանդանոցներ, յիմարանոցներ և որբանոցներ և ուրիշ բազմաթիւ հաստատութիւններ հաստատուած են տատաղող մարդկութեան այլազան պէտքերուն գոհացում տալու համար: Մարդկային կեանքը զնահատուած ու յարգուած է: Ազգային խիղճ մը ինքզինք ա'լ աւելի զգալի ըրած է: Կեանքի ամէն ճիւղերուն մէջ լուսատեութեան մղիչ սփիւն մը կայ, ինչպէս նաեւ զգացում մը թէ աւելի բարձր բաներու հասնելու համար կը յառաջանանք:

Այն երկիրներուն մէջ, ուր Քրիստոնէութիւնը ընդունուած է, բայց նոր կտակարանը ժողովուրդին ձեռքը չէ տրուած, իրաւ՝ զարգացում եղած է, բայց ոչ այնչափ արագ որչափ Քրիստոնէայ աշխարհին ուրիշ մասերուն մէջ: Այդ տեղերն ալ ամենաաղնիւնութիւնով մարդիկ, ինչպէս նաեւ Քրիստոնէութեան ոգին, զարմանալի կերպով ցուցնող շարժումներ եղած են, բայց ժողովրդային զանգուածին մէջ կայունութեան միտում մը և անտեսական ու կրթական բարեշրջութեան մէջ յետնամնացութիւն մը եւս տեսնուած է: Ռուսիայի և Սլաւոնայի նման երկիրներ ասոր օրինակներ են:

Կրնայ իբր փաստ յառաջ բերուիլ թէ Ճափոն՝ առանց Քրիստոնէութեան և նոր կտակարանի ծանօթութեան՝ արագ յառաջդիմութեան օրինակ մըն է: Բայց այսպիսի փաստաբերութիւն մը կարելորդ դործօններու մէջ անտեսումն է: Ճափոն գեո նոր արթնացած է, և անկարելի է ըսել թէ ի՜նչ պիտի ըլլայ: Պէտք է յիշել թէ զօրաւոր ազգի մը պատերազմի մէջ յաղթելու կարողութիւնը թէեւ կրնայ զինուորական ու նաւային զօրութիւն նշանակել,

բայց այդ անպատճառ ճշմարիտ յառաջդիմութիւն ըսել չէ. որովհետեւ պատերազմը և անոր վերաբերեալ բաներ բարբարոսութեան նշխարներ են: Մէկ բանի մասին տարակոյս չկայ թէ Ճափոնի արթնութիւնը այն ատեն միայն տեղի ունեցաւ, երբ ան նոր կտակարանը իբրեւ իրենց մեծագոյն գանձը յարգող երկու ազգերու, Անգլիայի և Ամերիկայի, հետ չփռւմ ունեցաւ: Բայց գեո Ճափոն ինքնատիպ չէ: Անոր զօրութիւնը առաւելապէս արեւմտեան է: Կրօնքի տեսակէտով ան չգիտականութեան, Պոլստայականութեան և Քրիստոնէութեան մէջտեղ կը տատամի: Անոր ամենանշանաւոր դիւանագէտներէն և զինուորականներէն ոմանք Քրիստոնէայ են, և Ճափոնի եկեղեցին կեանքով ու եռանդով զեղուն է: Կրնայ Ճափոն գեո Քրիստոնէայ երկիր մը չըլլալ, բայց չմոռնանք թէ բոլոր տարրեր զարոցներէն, հիւանդանոցներէն, գոլէճներէն և ուրիշ այդ տեսակ հաստատութիւններէ չկայ հատ մը որ արեւմտեանի վրայ օրինակուած չըլլայ: Քրիստոնէայ արեւմուտքի մարդասիրական և կրթական հաստատութիւնները Ճափոնի մէջ այդ տեսակ ձեռնարկութեանց համար իբրեւ տիպար ծառայած են: «Քրիստոնէայ արեւմուտքը» կ'ըսեմ, որովհետեւ պատմութիւնը մեզի կը ցուցնէ թէ մարդասիրական դրեթէ բոլոր կարեւոր ձեռնարկներ նախ արեւմուտքի մէջ Քրիստոնէականերու կողմէ՛ յղացուեցան և գործադրուեցան:

(Շարունակելի)

ՀԱՅԵՐԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԿԱԾԻ ՄԸ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԷՋ

Բ. ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

1.

ՎԵՐ. 3. Ա. ՃԷՃԻՋԵԱՆ

Փրոֆ. Սանտի նախ կը ձեռնարկէ ենթադրաւից Եսի վարկածը կիրարկել՝ հոգեբանորէն բացատրելու համար Աստուծային Հոգւոյն ազդեցութիւնը մարդկային հոգւոյն վրայ:

Առ հասարակ ընդունուած ճշմարտութիւն մըն է թէ մարդ էակը իր զարգացման համար, ուրիշ խօսքով, իր յաւիտենական փրկութեան համար, զերմարդկային միջամտութեան կը կարօտի:

Եւ Աստուծոյ Որդին, որ յայտնուեցաւ որպէս զի «Կորստեալն փնտռէ ու փրկէ» իր երկրային պաշտօնէութեան միջոցին մեղաւորներու և մաքսաւորներու կը մօտենար և կը ջանար անոնց ու իր միջև հաստատել փոխադարձ սիրոյ վրայ հիմնուած անձնական ամենասերտառնչութիւն մը: Այս էր Անոր փրկչական գործ կատարելու եղանակը: Եւ փառաւորեալ Փրկիչը այսօր ալ նոյն մեթոտով կը գործէ: Իր Հոգիով կ'այցելէ Ան մեղաւոր մարդերու: Եւ ամէն անոնք որ իրենց սիրտերը կը բանան երկնային Այցելուին և անձնական առնչութիւն կը հաստատեն Անոր հետ, կը մանեն յաւիտենական կենաց մէջ: Այս առնչութիւնը Նոր Կտակարանին մէջ կը ներկայացուի իբրև Յիսուսի և հաւատացեալին մէկ անձնական միութիւնը: Մեր Տէրը լուսարանաց այս խորհրդաւոր միութիւնը որթին և ձիւղերուն օրինակով, և զայն ամէն հաւատացեալի համար պարտաւորիչ հուշակեց երբ ըսաւ, «Իմ մէջս կեցէք ու ես ձեր մէջը»: Արդ, Աստուածային Հոգւոյն և մարդկային հոգւոյն այս միասնական միութիւնը կարելի՞ է լուսարանել հոգեւրանական գիտութեան ուսուցումներով: Տր. Սանտի կը կարծէ թէ կարելի է: Եւ կը համարի թէ ենթագիտակից Եսի վարկածն է որ կարելի կ'ընէ զայս: Անոր տեսութեան համեմատ, ինչպէս արդէն յիշուեցաւ, ենթագիտակից Եսը տեսակ մը գործանոց է, որուն մէջ միջերուած նախկին փորձառութիւններ կ'ազդեն իրարու վրայ և զիրար կը ձեւափոխեն: Բայց այս փորձառութիւնները կ'եղանակաւորուին և կը փոփոխուին ո՛չ միայն իրենց իրարու վրայ ի գործ դրած ազդեցութիւններու բերմամբ, այլ նաև զուրմէն եկած ազդակներու միջոցաւ: Եւ Օքսֆորտեան ուսուցչապետը կը յայտարարէ թէ արտաքուստ ներխուժող այս ազդեցութեանց ամենակարեւորն է Աստուածային ազդակը, այսինքն, Սուրբ Հոգւոյն ներգործութիւնը: Հոն, ենթագիտակից կամ անգիտակից Եսի սահմաններուն մէջ, անզննելի գործողութիւններ կը կատարուին: Եւ, Տր. Սանտի կարծիքով, Հոգին մեր անձնաւորութեան այս ստորերկրեայ խաւերուն մէջ է որ կը գործէ: «Մարդկային հոգւոյն մէջ», կ'ըսէ, «Աստուածային ներքնակութեան կամ գործունէութեան բուն կեդրոնասեղին՝ եւ-

թագիտակից Եսն է»: Փրոֆ. Սանտի կ'ընդունի թէ ամէն դարու մէջ երեւցած են հոգեկան մասնաւոր ձիրքերով օժտեալ մարդեր: մարգարէներ, տեսանողներ և սուրբեր, որոնք կարող եղած են զիսակից շրջաւր թէ Աստուածային ձայն մը խօսած է իրենց հետ, սակայն կը կարծէ թէ սովորական մարդեր և կիներ Աստուածային Հոգւոյն ազդեցութիւններուն կ'ենթարկուին՝ առանց նոյն պահուն գիտակից ըլլալու թէ դերձական ներգործութիւն մը տեղի կ'ունենայ իրենց հոգւոյն մէջ: Այդ ազդեցութիւնները կ'արտայայտուին յետոյ իրենց յառաջ բերած արդիւնքներուն միջոցով: Այս հայեացքին համեմատ մեր հոգիներուն խորերը անգիտակցօրէն կը կատարուին հոգեկան գործողութիւններ որոնք պարբերաբար կը յայտնուին մեր գիտակցութեան իբրև մտային նսրերեւոյթներ կամ փոփոխութիւններ: Եւ այս փոփոխութիւններուն գոյութիւնէն կը հարկադրուինք եզրակացնել թէ Աստուածային ազդակ մը դեր կատարած է մեր անձնաւորութեան մէջ: Կատարուած փոփոխութիւնները գիտակից գործունէութիւններ են և կը զըստնուին մեր անձնաւորութեան մակերեսին վրայ, բայց ասոնք տեղի պիտի չունենային եթէ անոնցմէ առաջ և անոնց հետ միասին չի կատարուէին մտային ուրիշ շարժումներ որոնց մասին գիտակցութիւն չունինք: Շատ զեղեցիկ և հրապուրիչ է այս հայեացքը: Բայց կատարելապէս ուղի՞ղ է ան:

Ընդդիմախօս քննադատներուն մեծ մասը կը կարծէ թէ Տր. Սանտի տեսութիւնը յրատակօրէն չի ներկայացնիր բուն ճշմարտութիւնը, այլ ընդհակառակն՝ կը խեղաթիւրէ զայն: Ամէն ոք կը դուլէ Օքսֆորտեան հեղինակին նպատակը, որ է հոգեբանօրէն հաստատել թէ Աստուծոյ ներքնակութիւնը մարդուն մէջ՝ առարկայական իրականութիւն մըն է, և թէ կարելի է որ երկու ուրոյն անձնաւորութիւններ, Աստուածայինը և մարդկայինը, իրապէս հանդիպին իրարու: Եւ որովհետեւ Տր. Սանտի դժուար կը դնէ մասնանշել հոգեկան սովորական, գիտակից, գործունէութեան ուէ մէկ մասը՝ ուր տեղի կ'ունենայ այս հանդիպումը, փութկոտութեամբ կ'որդեղրէ տեսութիւն մը որուն համեմատ այդ հանդիպումը տեղի կ'ունենայ ոչ թէ գիտակից

մտքին մէջ, այլ ուրիշ տեղ մը, այսինքն անգիտակից Եսին մէջ: Բայց բանաւոր է, կը հարցնեն Տր. Սանտիի քննադատները, անգիտակից փորձառութեանց սահմաններուն մէջ զեանդիլ գործողութիւն մը, որուն տեղ չենք կրնար գտնել մեր գիտակից փորձառութեանց մէջ, նկատելով որ անգիտակից Եսին մէջ կատարուած գործողութեանց վրայ կարելի չէ մեզ ունէ տեղեկութիւն ունենալ: Ասկէ զատ, իրաւամբ դիտել կրնայ տրուիլ թէ զփութար պիտի ըլլայ Աստուծոյ հետ ապրուած կեանքը բնական և բնականոն վիճակ մը համարիլ, եթէ էապէս անգիտակից Եսին մէջ սահմանափակուած կեանք մըն է ան:

Դարձեալ, կրնայ պնդուիլ թէ եթէ Աստուծոյ հետ միութիւնը ենթագիտակցական առնչութիւն մըն է, բարոյական ունէ արժէք չի կրնար վերագրուիլ անոր: Ենթագիտակից Եսի վարկածին ամենաճիշդ ջատագովներն իսկ կը յայտարարեն թէ կարելի չէ որ որոշում կամ վճիռ յօրինուի մտքին ենթագիտակցական սահմաններուն մէջ: Եւ եթէ մարդ իր ենթագիտակից Եսին մէջ Ս.Յո կամ Ոչ ըսելու կարողութիւնէն զուրկ է, հոն կատարուած գործողութիւնները բարոյական արժէք չեն կրնար ունենալ: Արգարեւ իրաւունք չունինք ժըխտելու Աստուծային Հոգւոյն ներգործութիւնները ենթագիտակից Եսին վրայ, և չենք ժըխտել, բայց նոյն իսկ երբ կ'ընդունինք այսպիսի ներգործութեանց գոյութիւնը՝ հարկադրուած ենք յայտարարել թէ անոնք ուսումնասիրութեան առարկայ չեն կրնար ըլլալ: Մարդ Աստուծային կեանքով գիտակցարար կը սկսի ապրիլ այն ատեն միայն՝ երբ գիտակցաբար կ'որոշէ ապրիլ Քրիստոսի հետ:

Դարձեալ, Տր. Սանտիի այս շատ թեւադրիչ տեսութեան դէմ կրնայ առարկուիլ թէ անհարկի է ան: Հակառակապէս քննադատ մը կ'ըսէ թէ Փրոֆ. Սանտի այս տեսութիւնը պիտի չի յղանար, եթէ Աստուծային Հոգւոյն և մարդկային հոգւոյն միաւորման մասին թիւր ըմբռնում մը չունենար: Հանդիպման կէս մը կը փնտռէ ան: Մեծանուն ուսուցչապետը հագեցանական գործողութեանց ընթացքին մէջ կ'ըզէ գտնել որոշ տեղ մը ուր Աստուծոյ Հոգին կու գայ կը միանայ մարդուն հոգւոյն հետ: Եւ որովհետեւ գիտակից գործողութեանց շար-

քին մէջ չի գտնուիր այդ կէտը, կը համարի թէ անգիտակից գործողութեանց շարքին մէջ կը գտնուի ան: Բայց հարկ չկար այս ենթադրութեան: Հոգեբանական գիտակից գործունէութեանց մէջ հանդիպման կէտ մը գտնելու անկարելիութիւնը պէտք էր մղէր զինքը եղբարեացեալութեան թէ հարկ էր հանդիպման կէտի այս ամբողջ գաղափարը մէկ կողմ թողուլ, և թէ անոր տեղ որդեգրուելու էր փիլիսոփայական սկզբունքներու աւելի համաձայն հայեացք մը, ինչպէս է Աստուծոյ մշտակայ և ամենուրեք ներքնակութեան տեսութիւնը: Ներհուն քննադատի մը այս մասին գրածը մէջ ընկերով կը վերջացնենք այս յօդուածը: «Այլ ևս պէտք չէ Տր. Սանտիի հետ հարցնել», կ'ըսէ ան, «թէ ո՛րն է այն կիսը մարդկային հոգւոյն մէջ ուր Աստուծային Հոգին կը գործէ: Անբոյր հոգին Աստուծոյ տունն է: Եւ եթէ կրնանք ըսել թէ մեր հոգւոյն մէջ կայ մաս մը ուր Ան նախընտրաբար կը բնակի, այդ մասը չի կրնար ըլլալ մեր անձնաւորութեան ընդերկրեայ նկուղները և մատանները, այլ անոր բարձրագոյն և պայծառագոյն սրահը:»

ՏՂԱՅՈՑ ԷՋՐ

Ք Ո Ր Ք Օ Ի Վ Ր Է Ժ Ը

(Պատկերաւոր ճառերու մասին կեանքի)

ԱՄԵՐԻԿԱ ԱՐԵՆՏ ՊԵՆԷՏ

(Շար. նախորդ թիւին)

Այսպէս Ք Ո Ր Ք Օ Ի փողոց դնաց շատ հարստացած: Իր թեղանիքի զրպաններուն մէջ երկար փնտռուածքէ մը ետքը գտաւ իր պղնձադրամները, և իր բոլոր հարստութիւնը բոլորնային մէջ սեղմած դէպի քաղաքը վաղեց: Մինչև ամէնէն մօտակայ խոնուիթ համեմուտ բաւական ճամբայ քալել պէտք էր, ու ան աջնչափ շուտ շնչառաւ եղաւ որ սկսաւ շատ դանդաղօրէն քալել փողոցին մէջտեղէն, (որովհետեւ Ք Ո Ր Ք Օ Ի բնակած քաղաքին մէջ փողոցները շատ նեղ էին, և ոչ ոք լսած էր մայթերու մասին): Կոյր մը անցաւ զգուշաւոր քայլերով և իր հնդկեղէնէ գաւազանով իրեն ճամբայ բանալով, երբ ծերուկը իր գողգոջուն ձայնով Ամենա քաղաքին կը կանչէր, որովհետեւ ինք արհեստով կոյր մարձոզ մըն էր, և ընդ-

հատաբար կը կրկնէր նոյն ազադակը փողոցին մէջ: Քոթօ կեցաւ և հտուը դարձաւ այդ խեղճուկ երեւոյթով մարդը զիտելու համար: Այս վայրկեանին ձինրիքիչա մը (մարդաքարչ կառք) անցաւ անկիւնէն և քաշող մարդը «Հի, հի» կանչեց, և այդ պատահազոյն ժամանակն էր այդ խեղճուկ տղեկին համար նաեւ ձեռնափայլին վրայ ցատկելու յարմար առիթ մը: Քոթօ անմիջապէս որոշեց ընել մարդը ահաբեկելու այդ փորձը: Քանի մը տուեւ անգին հազիւ թէ գացած էր, ծանր ու փայտեայ կոշտ անիւնեւորով եզնակառք մը տեսաւ, զոր կը քաշէր խոշոր ու լայն եղջիրնեւոր թուխ եղ մը: Յայտնի էր թէ կառապանը տափով (օղի) արբած էր, և քոշնի մէջ ընկղմած՝ ձգելով որ այդ ապուշի տեսքով կենդանին կառքը դանդաղ բայց շարունակ տուեւ տանի: Այս որեւէ տղու մը համար չկորսնցնելիք առիթ մըն էր. այսպէս ան եզնակառքի ետեւի առիտակին վրայ ցատկեց: Շիտակը խօսելով այդ կառքին վրայ այս ու այն կողմ տատանիլը հաճելի բան մը չէր, անկէ զատ շատ չանցած գտաւ նաեւ թէ չիտակ ուղղութեամբ չէր երթար: Այսպէս Քոթօ կառքէն վար ցատկեց ու սկսաւ խանութնեւորուն գտնուած կողմը երթալ: Կեանքի շատ մը հետաքրքրական բաներուն մէջ Թանաքա մոռցուած էր ալ:

Բայց երբ Քոթօ փողոցն ի վար մեծ արագութեամբ կը վազէր՝ ո՞վ կ'ուզէր որ տեսնէ բլուրն ի վեր դալու վրայ, եթէ ոչ իր հին թշնամին, զրեթէ ծածկուած երկու խոշոր թուռցիկներու բետին տակ: Քոթօ հիմա հարուստ էր. այդ բոլոր գիւղին մէջ ուղած բանը դնելու համար կրնար ընտրութիւն մը ընել, և կրնար այդ բոլոր յետմիջօրէն հաճոյքով անցնել գիւղին մէջ, այնպէս որ աշխարհ շատ պայծառ կ'երեւար իրեն: Անմիջապէս յիշեց թէ ինք գպրոցին մէջ սրբողած էր անոր դէմ, և ազնիւ ոգիով մը Քոթօ յօժար էր ներել իր թշնամիին որ իրմէ ներում չէր սպասեր. այո, ազնուաբար պիտի ներէր այն նախատինքը զոր հիմա հազիւ թէ կը յիշէր: Հետեւաբար Թանաքայի անցած պահուն ըսաւ անոր՝ Կանչելով, «Օ», Թանաքասան, բրինձի արտերուն մէջ թուռցիկներդ թոցնե՞լ կ'երթաս»: Բայց չար Թանաքան ի՞նչ պատասխանեց կը կարծէք, «Այո Քոթօն, հապա լողալո՞ւ պիտի եր-

թայի»: Իր մօրմէն զատ որեւէ մէկէ մը Քոթօն կոչուիլ կը կատակեցնէր Քոթօն: Ինք պզտիկ չէր. Նոր Տարիի օրէն հաշուելով (ինչպէս միշտ կ'ընէն մարդիկ) ինք վեց տարեկան էր: Հիմա մեծ տղաքներու պէս գպրոց կ'երթար, ուստի մարդիկ իրեն Քոթօսա՞ն կանչելու էին: Նաեւ ինչո՞ւ Թանաքան իրեն՝ իբր մար տղա մը՝ խօսէր: Ամէն մարդ պիտէր որ Թանաքա իբր բթամիտ տղայ մը գպրոցաւան առաջին շրջանը կրկնէր ստիպուած էր: Եթէ Թանաքա իրմէ շատ զօրաւոր եղած չըլլար՝ Քոթօ վստահ էր թէ անոր աչքերը պիտի պայթեցնէր. բայց Թանաքա հետը կուռնուէր համար շատ մեծ կու գար-Քոթօի. և անմիջապէս բարի զպացումով մը յիշեց թէ մայրը քանի քանի անգամներ ըսած էր իրեն, «Քոթօ, դուն պէտք չէ որ ուրիշ տղաքներու հետ կուռիս», Բայց Քոթօ զայրացած էր — պզտիկ տղայէ մը զատ ոչ ոք կրնար զիտնալ թէ ո՞րչափ զայրացած էր ան — մտածելով Թանաքայի վրայ, որուն ներած էր ազնուաբար, Թանաքայի, որ մշակի մը տղայ էր: Քոթօ իր բոլոր կեանքին մէջ այդչափ սաստիկ զայրացած չէր, կամ դո՞նէ այդչափ լիուլի իրաւունքով: Եզնակառքեր, ձեռնակառքեր, ձիեր և մարդիկ կ'անցնէին քովէն, բայց Քոթօ բոլոր աշխարհ մտոցած էր երբ փողոցն ի վար կ'երթար աչքերը արցունքով և սիրտը վրէժով լեցուն:

Վերջապէս հասաւ իր սիրական խանութը: Հոն կը ծախուէին պատերազմի հիանալի պատկերներ, կարմիր նկարայատակով ու ոսկեղօծ ամպերով. այդ պատկերները կը ցուցնէին թէ Ռուսերը ի՞նչպէս կը ջարդուէին այդ կատաղի պատերազմին մէջ, թէ երկինքը ի՞նչպէս կը լեցուէր պայթած ուռմբերով, և ծագող արեւալի կայսրութեան դրօշը անոնց մէջ կը ծածանէր յաղթապան: Հոն կային նաեւ կայսեր և անոր ընտանիքին պատկերները, կուռող մշակներու, տարօրինակ աստուածներու և գաղաններու պատկերներ: Քոթօ շատ աղէկ հասկցաւ թէ իւրաքանչիւր պատկեր ի՞նչ կ'արժէր. որովհետեւ գնորդներ կրկին ու կրկին կը հարցնէին ու միշտ նոյն գինը՝ կ'ըսուէր, — ամէնէն աժանը, կայսերական ընտանիքին պատկերը, տասը անգամ կ'արժէր: Հոն իր մօտը կային զնգակներ, շունչաններ, խա-

դալիկ հրացաններ և թիթեղեայ նաւեր, որ լարուելով կը քաշեն իրենց անիւներուն վրայ, ինչպէս նաեւ վրձիններ ու դանակներ և ուրիշ շատ մը բաներ, որոնց անունը իսկ Բոթո չէր գիտեր: Բայց իր յաճախ ունենալ վափաքած այդ սքանչելի խաղաղիկներէն ոչ մէկը այսօր կը հրապուրէին զինք, կամ կրնային շեղեցնել վրէժի ափն սոսկալի ծրագրէն զոր այսօր յղացած էր: Իր քրտինքէ խոնաւցած ձեռքը բացաւ և մէջի դրամը վար դրաւ ու նորէն նորէն հաշուելով գտաւ թէ ճիշդ վեցուկէս սեկ էր: Հակառակ իր բոլոր վափաքին յիմ (Ճարտնական դրամ) մը իսկ եղած չէր: Եւեւ մըտադէտի մը յաջող ընարողութեամբ մը չորս սեկը տուաւ թուուցիկի մը համար: Զորս սեկով խոշոր թուուցիկ մը չին տար. հետեւաբար Բոթո ստիպուած էր միջակ մեծութեամբ հատ մը գնել, թուուցիկ մը որ իր հասակին կէսին չափ երկայն էր: Բաւական ժամանակ ալ անցաւ մինչեւ որ ընտրեց թէ ո՞րը առնէր. վերջապէս ընտրեց վառ կարմիր գոյնով հատ մը, որուն վրայ զայրացկոտ մարդու մը պատկերը նկարուած էր: Ասկէ զատ բնականորաբար թուուցիկին չուան ալ գնել պէտք էր, — երկու սեկ ալ անոր գնաց: Բայց ան թանաքան մոռցած չէր, և մնացած կէս սեկը տուաւ թուուցիկի չուանը կտրելու յատուկ դանակի մը, և խանութին մէջ դանուածներուն ամէնէն սուրը ընտրեց: Բոթո իր յաղթանակին վրայ արգէն վտանձ իր իրեղէնները թելին տակ առաւ և գէպի բրինձի արտերը քաշեց յունակից:

(Շարունակելի)

ՅՈՂՈՒԱԾԱԳԻՐՆԵՐՈՒ

ԲԱԺԻՆ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԴԻՐՔԸ
ՀԱՅԱԿԱՆ ՀԱՐՅԻՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

(Պատմական ակնարկ)

ԳԷՈՐԳ-ՄԵՍՐՈՊ

Բ.

Մեր նախորդ յօդուածով (Առեւտրեր թիւ 42, էջ 1003—1005) խօսեցանք ընդհանրապէս Հայ-կական Հայրենի նկատմամբ և անոր հանգէպ եւրոպայի դիրքը նկատի առած տոննիս,

բաժնեցինք քաղաքական համակրութեան մէկ քանի շրջաններու:

Առաջին շրջանը կոչեցինք Ռուսական համակրութեան շրջան, որ կը սկսէր Մեծն Պետրոսի օրերէն և կը տեւէր մինչև Պերլինի վեհաժողովը (1878): Այս յօդուածով կ'ուզենք ընդհանուր գիծերով ներկայացնել այդ առաջին շրջանը:

*
* *

Մեր Ազգային Պատմութենէն գիտենք արդէն թէ ժ. դարուն վերջերը և ժ. ին սկիզբները Հայաստան բաժնուած էր երկու պետութիւններու, Պարսկաստանի և Օսմանեան կառավարութեան միջև: Պարսկական մասը համեմատաբար աւելի ընդարձակ էր քան Օսմանեանը: Կուրի և Երասխի ամբողջ հովիտները, Ատրպաքականը, Այրարատի մեծ մասը Պարսիկ իշխանութեան տակ կը գտնուէին ու կը կառավարուէին իմաներու միջոցաւ: Պարսկական լուծը ծանր էր Հայաստանի վրայ, ո՛չ միայն որովհետեւ Իսլամական կառավարութիւն մըն էր կամ երկար դարեր Հայաստանի ոտնը եղած էր, այլ մանաւանդ ափն պատճառով որ կեղեքումի, հարստահարութեան մարմնացումն էր ան:

Այդ լուծը թօթափելու բնական շարժումը, ձգտումը սկսեց էր ծայր տալ ուրեմն Հայաստանի մանաւանդ կիսանկախ գաւառներուն ու բնակիչներուն մէջ: Այդ կիսանկախ գաւառները կը ներկայացնէին իրաւայի Մելիքութիւնները, Ղարապաղը, Զաքեղուրն ու Դաւարակէօզը, այսինքն Հին Հայաստանի Սիւնիքն ու Արձախը, Ուսինն ու Այրարատը, Երասխի ու Կուր գետի միջև տարածուած լեռնաշղթաները:

Այդ միջոցներուն Հայ Մելիքներուն, Հայ իշխաններուն ուշադրութիւնը կը դրուէ Բրիտանիայ նորադարձ պետութիւն մը, որ իր վերադարձումի առողջութեան մէջ նոր քաղաքականութիւն մը ընդգրկած ու հրապուրիչ խայծ մը ունէր գէպի չըջարնակ հարստահարուած ժողովուրդները:

Այդ պետութիւնը Ռուսաստանն էր և իր զարթումի մեծ ոգին՝ Մեծն Պետրոսը:

Մեծն Պետրոսէն առաջ Ռուսիան կը ներկայացնէր Ասիական պետութիւն մը, որ կն-

Թարկուած էր երկար դարեր Թաթարական լուծին և հազիւ մէկ քանի իշխանական տու- ներ սկսեր էին դուռն բարձրացնել ու դուռս դալ արեւելեան խոր Թմրութենէն։ Ռուսիան, Մեծն Պետրոսի ժամանակ, չէր այն հսկայ ու ծաւալուն պետութիւնը որ կ'երեւնայ այժմ քարտէսներու վրայ։ Սահմանափակուած էր Ռուսական տափաստաններուն (steppes) մէջ. չունէր ծով, որով հաղորդակցութեան մէջ մտնէր Եւրոպայի հետ, բայց ի հիւսիսային կողմը Սպիտակ Մովըն, որուն նաւահանգիստն էր Ախսեդեղեթ։ Ոչ Պալթիկ Մովըն կը տեսնէր, ո՛չ Սև Մովըն։ Պալթիկը չբնակաւորող զաւառները կը պատկանէին Շուեսական պետութեան, իսկ Սև Մովըն ու Ազախու ծովը եզերող չբնակա- ները կը վերաբերէին Օսմանեան պետութեան։ Միակ նաւահանգիստը հիւսիսային կողմը՝ Ար- խանդեւք կամ Արխանդէր կը մնար, որ յարա- բերութեան մէջ կը դնէր Ռուսիան Եւրոպայի հետ, և Անդլիական ու Հոլանտական նաւեր կու գային խառնուելու հոն՝ երբ սառույցը չէր արգիլեր զիրենք։

Մեծն Պետրոս աշխատեցաւ նախ իր երկիրը եւրոպականացնել, մինչև իսկ հագուստի ձեւերը փոխ առնելով Եւրոպայէն, ջանաց դար- գացնել Ռուսաստանի մէջ ճարտարարուեստ- ներն ու վաճառականութիւնը։ Իր միակ բաղ- ձանքն էր իր երկրին ու Եւրոպայի միջև յա- րաբերութիւն մը հաստատել ուղղակի ճանա- պարհով։ Ան եղաւ մեծ վերանորոգիչը իր պե- տութեան, ու մեծ ստեղծագործողը Ռուսաս- տանի քաղաքականութեան։ Երկրին տնտեսա- կան զարգացումը շուտով զգացուց պէտքը եւրոպական աշխարհներու հետ հաղորդակ- ցութեան։ Ուստի Պետրոս ձեռնարկեց Պալ- թիկ Մովըն եզերքները իր երկրէն բաժնող մասերը զրաւելու։ Եւ յաջողեցաւ. Պալթիկի եզերքը հիմնեց իր նոր մայրաքաղաքը, Ս. Քեթերսպոլը։

Միևնոյն նպատակով աշխատեցաւ ան հաս- նիլ նաև Սև Մովըն։ Առաջին անգամն էր որ Մոս- կովեան պետութիւնը կը բաղկէր Օսմանեան զօրութեան։ Մեծն Պետրոս առաջին անգամ մտեր էր «Նուիրական Նիդակակցութեան» մէջ, որ ուղղուած էր Օսմանցիներուն դէմ, և կըն- ուեր էին 1686ին։

Բայց ատանձին ալ կտիւ ուղեր էր մղել

Սուլթաններուն դէմ։ Միայն թէ իր նորա- կազմ բանակը, որ ստիպուած էր երկու ճա- կատի վրայ, Շուեսի և Թուրքիոյ դէմ, կըն- ուիլ, չէր կրցեր սովալ այդ ծանր դործին, յաղթուեր էր Թուրքերէն և ստիպուեր էր Ա- զովի պաշարումը վերցնել 1695ին։ Տարի մը ետքը սակայն վերստին պաշարեր ու գրաւեր էր զայն։ 1699ի Գարլովիցի Գաշնադրութեամբ Ռուսաստան աէր կ'ըլլար Ազախու բերդին։ Ռուս կառավարութիւնը մօտեցեր էր Սև Մովըն։

Այսպիսի վիճակի մը մէջ էր Պետրոս, երբ իր ուշադրութիւնը կը դարձնէր Կովկասի և Հայաստանի վրայ։ Իր սուր հոտառութիւնովը կը տեսնէր ան թէ Հայաստանի սարերուն վրայ կայ ցեղ մը, վրացիներու հետ միասին, որ կը տանջուի Մահմետական լուծէն՝ կայծ մը հերիք է բռնկցնելու համար զայն, Ռուսական հովանին տաքածելու համար և՛ այդ կողմերը։ Պարսիկ կառավարութիւնը կը ներկայացնէր քայքայուն վիճակ մը, Ասիական խաւարի մէջ թաղուած, որուն տակ կ'ապրէր, կը զա- լարուէր սովուն և ուշիմ ցեղ մը, որպիսին էր Հայը։

Մեծն Պետրոսի Ռուսական լրտեսները շա- տանց թափանցեր էին այդ կողմերը, հասկցիր էին երկրին կացութիւնը և ժողովուրդին հո- գեկան տրամադրութիւնները։ Անոր գաղտնի դործակալները, որոնց մէջ կային և՛ Հայեր, սկսեր էին մուտ գործել մինչև Պարսկաստանի սիրտը, ամէնէն մութ անկիւնները, և արծար- ծել ազատութեան տենչը, ըմբոստութեան հուրը։

Ղարապաղի Մելիքութիւնները, Հայ կղերն իսկ, ինչպէս Հայ կաթողիկոսը, Գանձասարի վանքին միաբանները, իրենց աչքերը դարձու- ցեր էին դէպ ի այդ նոր առաքեալը, Բրիս- տոնեայ մեծ Թաղաւորը, որ բարեացակամ տրամադրութիւններ կը սնուցաներ դէպ ի տան- ջուող ցեղերը, որ գաղտնի խոստումներ կը շուայէր Հայ նրազամառներուն։ Ան կը քա- ջալիւրէր Հայերը որ երթան հաստատուին Ռու- սաստանի ներքին մասերուն մէջ ուր որ կը փոխաքին, խոստացեր էր ու տուեր էր ա- նոնց բազմաթիւ առանձնաշնորհումներ ուղիւ- րութիւններ։ Դերազանց փրկիչն էր ան, որ կը յանէր հիւսիսէն։

Տարակոյս չկայ որ Հայ տարրը կ'զգար թէ

մարդասիրական զգացումներ չեն որ կը մղեն Մեծն Պետրոսը իր քաղաքականութեան մէջ: Գիտէր թէ կը ղեկավարուէր ան իր սեփական շահերէն, բայց ճշմարիտ էր ու այդ Ռուսական շահերը աւելի համապատասխան էին Հայկական շահերուն:

Կար ամէնէն աւելի զգուանքը Մահմետական բռնութեան հանդէպ, ուրկէ ազատելու տենչը մղեր էր Հայերը նոր տէր մը փնտռելու: Այդ նոր տէրը Քրիստոնեայ էր և բարեացակամ դէպի Հայերը, այդ նոր տէրը զօրաւոր էր և յաղթական: Ուրեմն հարկ էր դիմել անոր և զրկաբաց ընդունիլ զայն: Այս էր հոգեբանութիւնը Հայ մեծամեծներուն, ղեկավարներուն և որոշ չափով ժողովուրդին:

Այսպէս կ'սկսէր Հայկական ինքիւրը Ռուսիոյ համար դառնալ իր սեփական քաղաքականութեան մէկ մասը: Մեծն Պետրոս նոյն իսկ խոստացիր էր օգնութեան հասնիլ Հայերուն, որոնք միացած Վրացի իշխաններու հետ՝ 40,000 զօրք պատրաստեր էին, միասին կռուելու համար Պարսից դէմ: Պետրոս չէր կրցեր իր խոստումը կատարել: Բայց այդ խոստումին անկատար մնալը չէր կրցեր ու ծացնել Հայը:

Մեծն Պետրոսի քաղաքականութեան հետեւեր էին և՛ իր յաջորդները, որոնց մէջ ամէնէն կարկառուն դէմքը Եկատերինէ կայսրուհին էր եղած՝ Հայերուն համար:

Անոր օրով Հայկական ազատագրութիւնը կ'ստանայ որոշ գոյն: Հայ մեծամեծները և կըրըր աւելի զրական քայլեր կ'առնեն. դադանի դաշինք մը կը կնքուի Հայոց և Ռուսաց արքունիքին միջև: Հայերը պիտի օգնէին Ռուսաց՝ Պարսից դէմ մղած պատերազմին մէջ, իսկ Ռուսերը կը խոստանային մասնաւոր ինքնիշխանութիւն մը տալ Հայոց՝ Պարսիկէն ընդհանրապէս Հայ երկիրներուն մէջ: Ահա այդ դաշնադրութեան յօդուածներէն մէկ քանին թարգմանութիւնը.

Յօդ. Ա. Հայաստանեայց նախարարութիւնը պիտի ըլլայ Հայոց Տունէն՝ Հայաստանեայց օրէնքներուն համաձայն:

Բ. Հայոց նախարարը (իշխանը) պիտի ըլլայ Հայոց բուն ազգէն և Հայ եկեղեցիի դաւանութենէն:

Գ. Ռուսաց կայսերական զօրքէն 2,000

ձիաւոր, 2,000 հետեակ և 2,000 թնդանօթաձիգ, իրենց պէտքերով և ռազմամթերքով ու կերակուրով 20 տարի կայսերական ծախքով պիտի մնան Հայաստանի մէջ: Հայոց երկիրն ու ազգը պահպանելու համար:

Ե. Հայոց Տունէն կայսրութեան հատուցում պիտի ըլլայ, 6,000 զինուորներու ծախքերուն ու պէտքերուն համար, ամէն տարի 60,000 թուման, որուն 30,000ը պիտի ըլլայ ոսկի և արծաթ, իսկ մնացեալ 30,000ը հաց և գինի:

Զ. Վերոյիշեալ 6,000 ռուս զինուորները պիտի դառնան իրենց կայսրութեանը՝ սակերպով. 2,000 զօրք 10 տարիէն ետք, 2,000ը՝ 15 տարի ետք, և 2,000ն ալ քսաներորդ տարին: ... Դարձողներուն համար հատուցումէն պիտի պակսեցուի 2,000 զօրքին համար տարեկան 20,000 թուման:

Ը. Տարին անգամ մը Հայոց Տունէն իրր ընծայ պիտի տրուի Ռուսաց կայսեր՝ իրր նշան հնազանդութեան՝ 20 լաղալ զուտ ոսկի, երեք ձի և վեց խոյ:

Թ. Եթէ կայսրութենէն հրաման ելնէ ընդունելու Հայ զինուորներ, Հայոց Տունը պարտաւոր պիտի ըլլայ տալ մինչև 6,000 զինուոր, և միեւնոյն կերպով պիտի ստանայ անոնց ծախքը:

Ժ. Ռուսաց կայսրութիւնը պիտի ճանչնայ Հայոց Տունը իբրև թագաւոր Հայաստանեայց, և որոնց մեծ դեսպանը, Հայոց բերանը, պիտի նստի Ս. Բեզբերսպուրկ:

Այս Դաշնագրին ուրիշ մէկ բրոթոկոլով սապէս պայմաններ իսկ որոշուած էին.

Յօդ. Ը. Ով որ թագաւոր գրուի, պիտի ըլլայ Հայոց օրէնքներով և Վաղարշապատ մայրաքաղաքին Ս. Էջմիածնի մէջ պիտի օծուի:

Թ. Մայրաքաղաքը պիտի ըլլայ Վաղարշապատ կամ Անի, և կամ ուրիշ մէկ յարմար տեղ մը Այրարատի մէջ:

Ժ. Թագաւորական կնիքը, զօշներն ու դրամները պիտի զարդարուին Արշակունի թագաւորներու սովորութեան համաձայն՝ միագլխի արծիւ, որ Քրիստոնէութենէ առաջուանն էր, և երկու առիւծ:

Ժ. Պատուանշանը պիտի ըլլայ Նոյի տապանը, իսկ զօշակը երեք գոյն՝ կարմիր, կանաչ և կապույտ, ազդեղի գոյնին համեմատ, որ

ըրհեղեղէն ետքը արուեցաւ Նոյն՝ իբր նշան հաշտութեան :

Այս բոլոր յօդուածները , բոլոր թիւերն ու գաղափարութիւնները երբեք չպատկեցին Հայեւրոն անկալութիւնները : Ռուս կառավարութիւնը իր որոշ քաղաքականութիւնը կը հետապնդէր , իջնել հարաւ իր հովանիին տակ անկախ կամ կիսանկախ Բրիտանիայ պետութիւններ ստեղծել և անոնց հետ բարի դրացնութեան մշտնջենական կապեր հաստատել , եթէ կարելի չէր գրաւել այդ երկիրները . իսկ հոն ուր կարելիութիւն կար՝ դրաւել ու կցել մայր երկրին :

Կովկասը և Հայաստանը նախապէս կը ներկայանային դժուար գրաւելի կամ կցելի հողամասեր . հետեւաբար կարելի էր նման գալինքներով խոստանալ կէս անկախութիւն կամ անկախութիւն . բայց երբ ԺԴ . դարուն և ԺԹ . սկիզբները քաղաքական հեշտ պայմանները թոյլ տուին , Ռուս կառավարութիւնը . իր երկրին կցեց այդ բոլոր գրաւուած հողամասերը : Որով Հայաստան բաժնուած եղաւ երեք պետութիւններու , Օսմանցիներուն , Պարսիկներուն և Ռուսաց միջև :

Վ Ա Բ Ա Ր Ա Ն Ի Ս Ք Ո Վ

ԱՊՐԵԼՈՒ ԱՐՈՒԵՍԸ

ՍՏՈՒԵՐ

«Ո՛ր հասակի ալ պատկանի , մի համարիք աղնիւ՝ զայն որ աղնուատում է , ընտիր զարմէ սերած է . ան է միայն աղնիւ—թէեւ ծննդեամբ՝ աղքատիկ— որ աղնուակունի մը վայելուէ դործ կը կատարէ :» **ՀԱՍՏԵՐ**

Ապրեղու արունքսր անգուգական դիրք մը կը գրաւէ ստուգիւ գեղարուեստից մէջ : Գրականութեան պէս՝ կրնայ դասուիլ գեղեցիկ զարդութեանց կարգը : Ապրելու միջոցները աւանդաւ շահու գարձնելու , ամէն բանի ամենալաւը յառաջ բերելու արուեստն է ան : Այո , այնպիսի արուեստ մը՝ որ կը մղէ , կը հանէ կեանքէն՝ անոր ամենաբարձր ու ազնիւ վայելքն ու երջանկութիւնը , և անոր միջոցաւ կարող կ'ըլլայ համեմելու ամենավսեմ հետեւանքներու ու գերազոյն վախճանի :— Երջանկի՛կ ապրիլ ,— աս չէ՞ միթէ ամէն մահկանանց տի միակ իղձը , միակ երազն ու իսէալը :

սակայն ի՛նչ մեծ , ի՛նչ բարձր ու երկարաշունչ մարդանք , սովորութիւն ու համբերատար աշխատանք կը պահանջէ . և ո՛րքան լայն ու խորունկ է ստուկ ըղձանքին ու գործնականացումին միջեւ եղած անջրպետը : Նկարչութեան ու բանաստեղծութեան նման՝ ապրելու արուեստն ալ զլիսաւորաբար բնութեանէն կը ծագի , սակայն ամէն անհատ կրնայ և պարտի զարդացնել զայն : Ուսուցիչներ և ծնողքներ կրնան տաճել ու սնուցանել զայն , և ինքնա՝ մշակութեամբ , ինքնաշխատութեամբ կրնայ կատարելադործուիլ : Առանց ուշիմութեան , առանց խելքի ու հանճարի չունի գոյութիւն և չի կրնար ունենալ :

Երջանկութիւնը երբեք չի նմանիր մեծ ու գեղեցիկ գոհարի մը , այնքան անսովոր ու հաղուադիւտ՝ զոր ամէն ոք , անխտիր , կը փնտռէ ի զուր . զայն ձեռք ձգելու համար եղած ամէն ջանք ապարդիւն է և անյուսալի .— այլ ան կը բաղկանայ աւելի հասարակ ու փոքրագոյն գոհարներու շարքէ մը , հաւաքուած ու մէկտեղ դրուած , կազմելով հաճելի ու չնորհալի ամբողջութիւն մը : Երջանկութիւնը կը բաղկանայ կեանքի ճամբուն , հասարակ չափիլին երկայնքը ցրուած փոքրիկ , չնչին հաճոյքներու վայելքէն , զորո՛ւ մեծ ու գրգռիչ , յուզիչ ու խոր բերկրանք մը անձկանօք ու անհամբեր փնտռած ասեմնիս անտես կ'ընենք , կամ ընելու հակամէտ կը գտնուինք : Հաւատարմաբար ու պարտաւոր կերպով կատարուած հասարակ պարտականութեանց մէջ ճշմարիտ հաճոյքի ու անխառն հրճուանքի ի՛նչ անսպառ աղբիւրներ կը գտնէ անի :

Ի՛նչ գեղեցիկ ու ցայտուն գիծերով , ճոխ ու գրաւիչ գոյներով լուսաբանուած է ապրելու արուեստը գործնական կեանքի մէջ : Ահաւսիկ երկու մարդիկ՝ հարուստ ու համագորմիջոցներով , որոնց մին գիտէ ասրեղոյ արունքսր , իսկ միւսը՝ ոչ . մին ունի սրառես , չրջահայեաց , թափանցող աչք մը և ուշիմ , հանճարեղ միտք մը . բնութիւնը միշտ նոր է իրեն համար , և լի գեղեցիկութեամբ . կրնայ ապրիլ ներկային դէմ , անդրադառնալ անցեալին ու պատմել զայն , կամ գուշակել ապագային փառքը . իրեն համար չատ մեծ ու խոր նշանակութիւն ունի կեանքը , և կը պահանջէ գործադրութիւն այն պարտականութեանց՝ որոնք կը գոհացնեն

իր խղճմտանքը, և հետևաբար սիրտը ևն ու սիրելի. ամէն վայրկեան կը ջանայ բարեփոխել ինքզինքը, ինքնավարգացման հուրով մը կը բռնկի, կը գործէ իր դարուն, իր միջավայրին, իր հասակին մէջ, անընդհատ ու անվհատ, ընկճուած ու վհատած դասակարգերը բարձրացնելու համար չի խնայեր որեւէ ջանք, և ամէն տեսակ բարեգործութեան մէջ՝ միշտ աշխտոյժ, միշտ եռանդուն, չի թերանար երբեք, չի յոգնիր ու չի ձանձրանար իր ձեռքը, երբեք չի սաղականար ու չուծանար իր միտքը, չի պաղիր իր սիրտը, չի վհատի ու չընկճիր իր հոգին. խնդութեամբ կը յառաջանայ կեանքի սայլակին մէջ՝ արցունքի հովիտէն վար ու փշալից գերբուկներէն վեր, օգնելով այլոց մասնակցիլ իր բերկրութեան: Համար և ուշիմութիւն, միշտ տարածուելով, բնագործակուելով, ծաւալ գտնելով՝ կ'օժտեն զինքը միշտ թարմ ծանօթութիւններով, նրբին տեսութիւններով ու ներքնահայեցողութեամբ՝ մարդոց և իրերու մէջ: Եւ հուսկ, երբ համար իր երջանիկ օրհասը, իր գնագողին մէջ ոչ այլ ինչ կը պառկի, այլ օրհութեան և պատուոյ մարմնացումը, և ուրիշ տապաւնաղիր չունենար, բայց իր ըրած բարի գործերուն ամենամեծ մահարձանը, և այն բարեբա՛ր աղղեցողութիւնը զոր թողած էր իր յաջորդներուն վրայ:

Միւսը, ընդհակառակը, բաղդատաբար շատ քիչ հաճոյք ունի կեանքի մէջ: Հազիւ հասած է մարդկութեան առնական հասակին—անոր վայելքն ու երջանկութիւնը սպառելէ առաջ: Դրամն ըրած է իրեն համար բոլոր այն բաներն որ կրնար ընել, և սակայն կը զգայ թէ անհրապոյր է կեանքը, թափուր ու տխուր: Ծամբորդութիւնը չի նպաստեր իրեն, քանզի իրեն համար պատմութիւնը նշանակութիւն չունի: Նկարարա՛ն մը, արուեստից ու գիտութեանց թանգարան մը, ցուցահանդէս մը չունին երբեք որեւէ հրապոյր իրեն համար, այդ կարգի հաճոյքներ կը տաղտկացնեն զինքը, և ինք շուտ կը յափրանայ: Կը համար անդամամանելի ծերութիւնը, կը նայի իր կեանքը հիւսող չլթային օգակներուն, որոնք ուրիշ բան չեն՝ բայց միայն նորաձեւութեան չըմոլիկ հուրովը բորբոքած փճացումներու և անառակութեանց անընդհատ շարք մը. յուսահատ կը դիտէ թէ եղած չէ երբեք բան մը՝ զոր ճաշակած ու

վայելած չըլլայ. կեանքն իրեն համար ուրիշ բան չէ բայց միայն սագրանք մը, կեղծիք մը, այո, դիմականանդէս մը, ուր միայն կը ձանձնայ — սրկիաներ, կեղծաւորներ ու շոգորթներ, թէեւ չի կրնար վայելիլ կեանքն այլեւս, և սակայն կը սոսկայ զայն թողելու, անկէ բաժնուելու:

Եւ ահա կ'իջնէ վարագոյրը: Իր բոլոր հարստութեամբ ու ճոխութեամբ, սնանկութիւն ու պատրանք եղած է կեանքն իրեն համար, քանզի չէ պիտցած երբեք ապրելու արուեստը, այն միակ, չնաշխարհիկ արուեստը՝ անանց որոյ ոչ ոք կրնայ վայելիլ կեանքը:

(Շարունակելի)

ՆՇՄԱՐՆԵՐ ՄԵՐ ԴԻՏԱՐԱՆԷՆ

Սիւնոն Զաւարեանի կեանքը եւ յաղարկաւորութիւնը. — Դաւերականներուն մեջ պակաս կէս մը. — Պատերազմական ասեանիս առջեւ. — «Պարոններ», ժողովը կը շարունակուի:

Թերեւս Առեւտրի ընթերցողներէն շատերը Սիւնոն Զաւարեանը ճանչցան կամ անոր վրայ լսեցին անոր մահուանէն ետքը միայն: Իր յուղարկաւորութիւնը, որուն նկարագրութիւնը ըրին Հայերէն և օտար թերթեր, արտասովոր շուքով մը կատարուեցաւ: Այդ տեսակ մեծահանդէս և փառահեղ յուղարկաւորութիւն քիչ անգամ կատարուած էր Պոլսոյ մէջ ուէ Հայու համար, եթէ երբեք կատարուած էր: Իր մահուան պատճառած սուգը այնքան խոր էր և այնքան տարածուն Հայութեան զրեթէ ամէն խաւերուն մէջ:

Արդ, այս խոր սուգը և այս յարգանքի ընդհանուր արտայայտութիւնը, որ իր յուղարկաւորութեան առիթով երկան եկաւ, բնական է որ հարցնել տան մեղի և ամէնուն թէ ո՞վ էր Սիւնոն Զաւարեան, ինչո՞ւ յարգանքի և սիրոյ այս պատկառելի ցոյցը իր մահուան ատեն:

Օտարներ, որոնք Պոլսոյ մէջ ազանատես եղան Զաւարեանի յուղարկաւորութեան անօրինակ թափօրին, որուն մասնակցած էին ոչ թէ միայն կառավարական պաշտօնեաներ, այլ Հայութեան ամէն խաւի ներկայացուցիչներ, պաշտօնական և անպաշտօն անձնաւորութիւն:

ներ, հետաքրքիր եղան իմանալու թէ ո՞վ կրնար ըլլալ այս անձը որուն այսքան պատիւ կ'ընծայուէր։ Մեծահարուստ Հա՛յ մըն էր, բարձրաստիճան եկեղեցական մըն էր, իշխա՛ն մը, դիւանագէ՛տ մը։ Զաւարեան ոչ մին էր ոչ միւսը, այլ անձնուէր Հայ մըն էր, ժաքուր սրտով և հոգիով ճշմարիտ ազգասէր մը, որ իր անձը մոռցած էր շահուն և օգուտին համար իր ազգին, որուն համար մինչև իր կեանքին վերջը աշխատած, տառապած և զոհուած էր։ Եւ ասիկա շատ բան կը նշանակէ գործնական այս դարուն և աշխարհին մէջ, ուր անձնական շահն ու օգուտը շատ անգամ մոռցնել կու տան բարձրագոյն շահերը։

Զմոռնանք ըսել թէ Զաւարեան յեղափոխական մըն էր և հիմնադիրներէն եղած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որուն ամէնէն անձնուէր գործիչներէն մէկը հանդիսացած էր մինչև իր կեանքին վերջը։ Բայց կ'երեւի թէ բոլորովին տարբեր էր այն կարգ մը յեղափոխականներէն որոնք իրենց այդ հանգամանքին մէջ կը մոռնան ամէն աղնիւ զգացում, ամէն վեհ սկզբունք և խիղճ, և չափազանց կոյր և միակողմանի՝ ամէն բան կուտակեցականի ակնոցով կը տեսնեն։ Դաշնակցական կարեւոր գործիչներ յայտարարեցին թէ Սիմոն Զաւարեան Դաշնակցութեան խորհիւն էր, որով հանդուցեալին մասին ամենաբարձր վկայութիւնը տուած եղան։ Ըսուեցաւ նաև թէ, և Զաւարեանի գրած յօդուածներն ալ նոյն բանը կը ցուցնէին, ինք կրօնքի մասին ալ սկեպտիկ և անտարբեր չէր, հակառակ կարգ մը կուտակեցականներու, որոնք կրօնքը, եթէ միասակար չեն սեպեր իրենց կեանքին և քաղաքական հայեցքներուն մէջ, բոլորովին աւելորդ բան մը կը նկատեն զայն։ Եւ այս էր պատճառը որ քաղաքական կուտակցութեանց չպատկանողներ ալ իրենց յարգանքը ցոյց տուին Զաւարեանի մահուան և յուղարկաւորութեան առիթով։

Զաւարեանի մահը ցուցուց մէկ կողմէն կուտակեցականներուն թէ ոչ կուտակեցականներն ալ գիտեն յարգել ճշմարիտ և աղնիւ կուտակեցականները, և միւս կողմէն ցուցուց ոչ կուտակեցականներուն թէ կուտակեցականներն ալ կրնան ըլլալ սրտի, խղճմտանքի և կրօնի տէր մարդիկ, որոնք իրենց զիտցած կերպովը կրնան օգտակարապէս ծառայել ազգին։

* * Զաւարեանի մահուան առիթով խօսուած և գրուած ուղերձներն ու յօդուածները եթէ ամփոփուին, բաւական ստուար և միանգամայն չահեկան հատոր մը պիտի կազմեն. և թերևս հրատարակիչ մը մտածած է արդէն այդ բանն ընել և հասոյթն ալ յատկացնել «Զաւարեան փոխ»ին։ Շատ նշանաւոր գրագէտներ, բանաստեղծներ և հրապարակագիրներ իրենց խորհածն ու զգացածը գրեցին կամ ըսին Զաւարեանի մահուան և յուղարկաւորութեան առիթ։ Ազգեցիկ, գեղեցիկ և իմաստալից կենսագրականներ գրուեցան խորհրդով և զգացումով լեցուն, և յուզիչ դամբանականներ խօսուեցան։ Այս բոլոր դամբանականներուն մէջ պակաս մը միայն աչքիս զարկաւ։ Մահուան առիթով գրուած կամ խօսուած այս բոլոր կենսագրականներուն, յօդուածներուն և դամբանականներուն մէջ չհանգիպեցայ անմահութեան կամ անդրշիրմեան կեանքին նկատմամբ եղած ակնարկութեան մը։ Նոյն իսկ դամբանախօս եկեղեցականին խօսածը զուրկ էր այս կարևոր հանգամանքէն։ Եթէ Մանը մեզի չյիշեցնէ Աննանուքիւնը, երբ պիտի մտածենք անդրշիրմեան կեանքին վրայ։ Ապագայ կեանքը իրականութիւն մըն է, ուրուն համար պատրաստուիլ կը պահանջէ մարդկային գերազոյն շահը։ Եւ մեր չուրջ ամէն օր մանզաղ ի ձեռին չըջող Մահը չէ՞ որ մեզ ամեն նէն աւելի պատրաստելու է յաւիտենականութեան։

* * Աւետարանի Դէտը անցեալ օր ունեցաւ նորօրինակ փորձառութիւն մը, զոր կ'ուզէ ընթերցողներուն ներկայացնել, այս անձնական պարագան նշմարներուն մէկ բաժինը ընելուն մասին ընթերցողներուն ներողամտութեան ապաւինելով։ Դե՛սը անցեալ չարթու պատեհութիւն ունեցաւ Պոլսոյ Պատերազմական Ստեանին ներկայանալու։ Մօտակայ քաղաքի մը մէջ Յորելինական հանգէսներուն առիթով ցաւալի դէպք մը պատահած ըլլալով Պատերազմական տառանք հարկ սեպեր էր որ այդ հանգէսներուն համար կազմուած Մասնախումբներուն անգամներն ալ լսուին։ Շատ հաճելի և անտարբեր զգացումներով չէր՝ ուրեմն որ կը ներկայանայինք զինուորական այդ պատկառելի ատեանին, որուն արդարադատութեան վրայ թէև կասկածելու պատճառ

մը չունէինք, բայց միեւնոյն ատեն չէինք կրընար չմտածել թէ այդ ատենանին անգամներն ալ որքան որ արդար և ազնիւ գլխուորակներ՝ բայց վերջապէս Աստուծոյ պէս ամենագէտ և անսխալ չէին կրնար ըլլալ: Եւ ուստի երբ 12 ընկերներով, — տնօրէններ, ուսուցիչներ և վաճառականներ — երեք օր նստանք Պատերազմական ատենանին ամբաստանեալներու ամբողջութիւնը մեր մասին եղած ամբաստանութիւններն, մեր պաշտպանողականները խօսելու և մեր մասին ատենանին վճիռը լսելու, համակուած էինք մասնաւոր զգացումներով որոնց մասին միայն փորձառուներ կրնան որոշ գաղափար ունենալ: Պատերազմական Ատենանը այս խումբը անպարտ արձակեց, ինչպէս որ էր արդարեւ: Եւ երբ այդ վճիռին արտասանուելէն վերջ ատենանին շքեղ սրահէն այլ ճնշիչ մթնոլորտէն դուրս ելանք, զգացինք թէ արեւը մեր գլխացածէն շատ աւելի գեղեցիկ էր, Բնութիւնը աւելի հմայիչ և ազատութիւնը շատ աւելի սիրելի էր:

Կը պատմուի թէ անգամ մը երբ Ֆրանսա պատերազմի մէջ էր, Երեսփոխանական Ժողովին նիստ ունեցած միջոցին ռումբ մը կ'իջնայ Ժողովարանին մէջ մասին վրայ, և զայն կը քանդէ մասամբ: Երեսփոխաններէն շատերը ահաբեկած, կը սկսին խոյս տալ անկարգութեամբ և ահա Ժողովին նախագահը Սքենտորեան ձայնով կը գոչէ փախչող երեսփոխաններուն.

— Պարոններ, Ժողովը կը շարունակուի:

Վերջին ծայր պաղարկանութիւն ցոյց տուող այս խօսքը շատ անգամ պատեհութիւն ունեցանք յիշելու և յիշեցնելու այդ քանի մը օրուան միջոցին, երբ տեսանք թէ ինչպէս քուն և ախորժակ փախչելու վրայ են անակնկալ ռումբի մը հետեւանքով, մինչդեռ «Ժողովը կը շարունակուէր»:

Եւ որպէս զի մեր այս անհարկած փորձառութենէն դաս մը հանենք մեր ընթերցողներուն, պիտի ուզէի շեշտել թէ կարեւոր և անհրաժեշտ է որ անձկութեան վայրկեաններու մէջ իսկ մարդ ջանք ընէ աէր ըլլալ իր կորովին և պաղարկելին: Եւ ասիկա շատ անգամ և շատ մեծ չափով կամքի գործ է և մարդուն ձեռքն է: Դժբախտութիւններ, ար-

կածներ, անձկութիւններ, վտանգներ, որոնք կրնան պատահիլ մարդուն կեանքին մէջ, որքան յաճախ մարդուն կորսնցնել կու տան իր կորովը և արթնամտութիւնը, որոնց թերեւս ուրիշ ամէն ժամանակէ աւելի պէտք ունի: Մեր անձը, մեր ընտանիքը, մեր համայնքը, մեր ազգը կամ մեր երկիրը կարելի է վտանգի պիտի ենթարկուին, եթէ ռումբին պայթումէն լեղապատառ Ժողովարանէն դուրս փախչինք: Կեանքին սագնապալից վայրկեաններուն մէջ իսկ, և թերեւս այդ ատեն ամէնէն աւելի, հարկ է յիշել թէ «Ժողովը կը շարունակուի» թէ առօրեայ պարտականութիւններ կան կատարելիք, զորս ի գործ դնելու համար պէտք ունինք մեր գաղափարներն, մեր կորովին, մեր առողջութեան: Վտանգի պահուն խոյս տալը դասալքութիւն է. պէտք է անապար անցնիլ անձկութեան և վտանգին մէջէն: Իրաւ է թէ կան խառնուածքներ որոնց համար դժուար պիտի ըլլար փոթորիկի և նեղութեան պահուն պաղարկելն ըլլալ ըստ սովորականին, բայց ջանք, կամք և վարժութիւն կորովը և պաղարկանութիւնը չկորսնցնելու մասին շատ օգտակար պիտի ըլլան: Կեանքին փոթորիկներուն մէջ, ռումբերուն պայթած ատեն իսկ պէտք է մեր ահաբեկ և չփոթած ողիններուն երեսն ի վեր գոչել Ֆրանսացի կորովի և պաղարկելն նախագահին պէս.

— «Պարոններ, Ժողովը կը շարունակուի»:

11 Նոյ. 1913

«ԱՒԵՏԱԲԵՐ»Ի ԴԷՏԸ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԸ ՊԻԹԼԻՍԻ ՄԷՋ

Ինչպէս Հայաշատ բոլոր կեդրոնները — թէ՛ Սրեւելեան և թէ՛ Սրեւմտեան աշխարհներու մէջ — անանկ ալ Պիթլիս կատարեց իրեն ինկած բաժինը տառերու գիւտի 1500ամեակի և տպագրութեան 400ամեակի համազգային տօնի յորեկեանին մէջ:

Հոկտ. 26 (Ն. Տ.) կիրակի առաւօտ, Սուրբ Դէորդ եկեղեցւոյ մէջ, եկեղեցականներու սպանարկութեամբ, Սուրբ Մ. Վարդապետ Գալէմեան ի ներկայութեան երկսեւ խումբ բաղմութեան մը պատարագեց: Պաշտամունքը լրանալէն ետքը քաղաքիս Հայ Լուս. և Հյա

Աւետ . երկսեռ ուսանողութեան փոխնիփոխ երգեցողութիւնով , շարականներով , խաչերով ու խաչվառներով , թափօրը յառաջացաւ դէպի Խնդրակատար Վանքը , ուր պիտի կատարուէր հանդէսը : Ժամուան մը ճամբու մանուածապատ ու դարափոս , յոգնեցուցիչ ոլորտուքներէն հեւատանջ , հանդիսավայրը հասանք : Եկեղեցւոյ բակին մէջ դպիրներու ուսերուն վրայ բարձրացած կը տարուէր Սահակ-Մեսրոպի մեծագիր պատկերը : Ժամ մը հանգստանալէն ետքը հանդէսը բացուեցաւ նախապահ առաջնորդ հօր բացման խօսքով , որով բացատրեց հանդէսի նշանակութիւնը և նպատակը : Ասոր յաջորդեց «Բամբ Որոտան» քայլերգը : Բացումէն ետքը օրուան առնին շուրջ բանախօսեցին հետեւեալները , Պ . Արսէն Վարժապետեան «Տառերու գիւտը և տպագրութիւն» , Գէորգ Էֆ . Գույումէեան «Ազգասիրութեան Ոգին» , Գէորգ Էֆ . Մարգարտունի «Տեղային Կրթական Գործը» , Արիստակէս Էֆ . Որբերեան «Հայ Լրագրութեան կատարած դերը ազգային կեանքի մէջ» , Մանուկ Էֆ . Պօյաձեան «Յեղին Յատկանիչը» , խօսեցաւ նաև Պ . Արմենակ Հոխիսիկեան համերաշխութեան պէտքին մասին :

Հանդէսի փակումը կատարեց Վեր . Խաչիկ Վարդանեան , ամփոփ կերպով շնորհակտով հանդէսի նշանակութիւնը : Հանդէսը որ երեք ժամուշափ տևեց վերջացաւ Գերապատիւ Առաջնորդ Հօր «Պահպանիչ»ով :

Պիղիս

ԵՓՐԵՄ Ա. ԺԱՄԿՈՋԵԱՆ

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ

Հ. ՄԱՄԿՈՋԵԱՆ

Ամէնէն կենսական հարցը որ յառաջիկայ ամիսներուն մէջ Օսմ . Հայութիւնը պիտի զբաղեցնէ՝ Օսմ . Երեսփոխանական Ժողովի նոր անդամներուն ընտրական խնդիրն է : Ինչպէս յայտնի է , անցեալ չրջանի ընտրութիւնները մեղի համար նպաստաւոր արդիւնք չունեցան : Ո՛չ սկզբունքի տեսակէտով և ո՛չ ալ մեր ներկայացուցիչներու թիւի տեսակէտով զո՛հ չմնացինք այդ ընտրութիւններէն : Իթթիհատը մեզ խոստացեր էր 18 ներկայացուցիչ , մինչդեռ մենք հազիւ 11 ներկայացուցիչներ կրցանք ունենալ : Այս տարի քաղաքական

պարագաները չատ բարդ են և երեսփոխանական ընտրութիւններն այն առաջին փորձաքարն են , որոնք ամենակարող Իթթիհատի կուսակցութեան Հայերուն նկատմամբ բռնած դիրքը ամէնէն աւելի յստակօրէն պիտի ցուցադրեն : Առաջին և ամէնէն կարեւոր խնդիրը , որ Իթթիհատի հետ բանակցութեան միջոցին նկատի պէտք է առնենք , անշուշտ յիշատակի հարցն է : Պէտք է նախ և սուս սա պարագան նկատի առնենք թէ Հայերս , առանց Իթթիհատի հետ համաձայնելու , մեր նշանակած երեսփոխաններու ընտրութիւնը պիտի չկրնանք յաջողցնել . որովհետեւ թէ և թուական տեսակէտով Հայկական գաւառներու շատ մը տեղերը միւս տարրերու բաղադրամասն մեծամասնութիւն մը կը կազմենք , սակայն ընտրական շրջանակներու կազմութիւնը մեղմէ կախում չունի , և ասկից ատ գտեղական աղաներուն և պաշտօնականներուն ազդեցութիւնը այնքան մեծ է , որ նոյնիսկ Հայ ընտրողներու գիտակից մասնակցութեան վրայ մեծ յոյսեր չենք կրնար դնել : Նոյնիսկ Հայ գիւղական ժողովուրդը այսպիսի ընտրութեանց և իր քաղաքական իրաւունքներու պաշտպանութեան համար պէտք եղած ձեռք ո՛չ պատրաստուած է և ո՛չ ալ կազմակերպուած : Միւս կողմէն ալ դժբախտաբար դեռ անկարելի է մեր դրացի Քուրդներուն հետ համաձայնութեան մը գալ , քանի որ դեռ անոնք իշխողի դիրքին մէջ են և Քուրդ Ժողովուրդն ալ պէտք եղած քաղաքական կազմակերպութիւնը չունի : Հայ-Քուրդական ընտրական համաձայնութիւն մը կարելի չէ երազել առ այժմ : Եթէ նոյնիսկ այսպիսի համաձայնութիւն մըն ալ գոյութիւն ունենար , Օսմ . Կայսրութեան ոչ-Քուրդական նահանգներուն մէջ ցրուած Հայութիւնը Օսմ . Երեսփ . Ժողովին մէջ ներկայացուցիչներ ունենալու համար դարձեալ պիտի դիմէր Իթթիհատի օժանդակութեան : Ամբողջ Կիլիկիան և Փոքր—Ասիոյ մեծ քաղաքներուն մէջ և անոնց շրջակայները ընտրող Հայերը նոյն վիճակին պիտի ենթարկուէին :

Այս բացատրութիւններէն կը հետեւի թէ մեր ընտրական յաջողութեան յոյսերը շատ մեծ չեն կրնար ըլլալ թուական տեսակէտով , եթէ ուղղակի Իթթիհատի հետ չհամաձայնինք , և եթէ Իթթիհատը մեղի տուած խոստումը չյարգէ : Իթթիհատի հետ համաձայնելու ա-

ուսման պայմանի ազգրևելի երեւոյթիսաններու ընտրութեան յաջողութիւնն է: Շատ բնական է թէ Իթթիհատը պիտի ուղէ տնայիսի Հայեր երեւոյթիսան ընտրել տալ, որոնք կ'ամ իր շարքերուն մէջն են և կ'ամ անոր չափազանց համակիր են: Կուսակցութեան մը համար այս զգացումներն ու ձգտումները շատ բնական են: Չէ՞ որ մեր մէջ եղած բոլոր կուսակցութիւններն ալ նոյն ձգտումներով տոգորուած են, և ասոնցմէ ամէնէն աւելի կազմակերպուածները ամէնէն աւելի ներկայացուցիչներ ունենալու գերազոյն ջանքեր կ'ընեն: Բայց Իթթիհատը, իբր կառավարական կուսակցութիւն, մեծ ջանքեր կ'ընէ փոքրամասնութիւն ներկայացնող ազգերը գոհ ձգելու, որպէս զի անոնց իրաւունքներուն բնաւարտումով ներքին գոգոհութիւններ յառաջ չգան և բոլոր Օսմ. տարրերը գոհ սրտով աշխատին Օսմ. Կայսրութեան ծաղկումին և յառաջիմութեան համար, որ ամէն ատեն ամէն տեսակ բանիմաց կառավարութեան միակ նպատակակէտն է և պէտք է ըլլայ: Այս պատճառով Իթթիհատի կուսակցութիւնը սկիզբն ի վեր բոլորովին ետամուլ չէ եղած և իր փափաքած չափով փոքրամասնութեանց ներկայացուցչութիւն ընդունած է: Ընտրական յառաջիկայ շրջանին մէջ մենք կը կարծենք թէ Իթթիհատը առաջուրնէ աւելի պատճառներ ունի Հայերը գոհ ձգելու, քանի որ Հայերը վերջին 5 տարիներու մէջ իրեն միշտ հաւատարիմ մնացած են և քաղաքական ամէն տեսակ փոթորիկներու միջոցին միշտ օրինաւոր ընթացք մը բռնած են, երբեք ուղղութեան ճամբէն չեն չեղած: Ասկից զատ Հայերուն միշտ ջերմ ըսողականքն է եղած, որ արդարութիւնը և ապահովութիւնը տիրապետեն Հայաբնակ վայրերու մէջ մեր կառավարութեան ձեռքով, և միմիայն այսպիսի իրողութեան յապաղումը յուսահատութեան մղած է զանոնք: Սակայն քանի որ արդի կառավարութիւնը թէ՛ բարի կամք և թէ՛ բաւարար ոյժ ունի իր բարինապատակները իրագործելու համար, ինչո՞ւ ան գերազոյն ջանքեր չընէ պէտք եղած բարեփոխումներու գործադրութեամբ Հայերը բոլորովին սիրաչափելու համար և գործնականապէս ալ իրականացնէ իր բարի դիտումները, որով թէ՛ զինք և թէ՛ մեզ մեծ

պետութեանց երեւութական բարերարութիւնէ բոլորովին ազատած կ'ըլլայ: Շատ անգամ մեր ազատամիտ պետական մարդիկ խոստովանած են թէ Թուրքը և Հայը իրարու ձեռք կարկանդակով հրաշքներ կրնան գործել այս կայսրութեան մէջ: Մենք ալ այս սկզբունքին կատարելապէս համամիտ ենք: Բայց այս բարեացակամութեան առաջին արդիւնքը կ'ուզենք ընտրութեանց միջոցին տեսնել:

Գալով մեր ներքին կուսակցական բանակցութեանց, որոնք ընտրութեանց չուրջ կը մղուին և որոնք զեռ վերջնական արդիւնք մը չեն տուած, մեղի համար չափազանց փափաքելի էր որ գոնէ այս անգամ երեւոյթիսանական ընտրելիները ազգընտիր ըլլային: Իրաւ է թէ կուսակցութիւնները կը մղեն ընտրական բուն պայքարը և ազգին ոչ-կուսակցական ահադին զանգուածը մասամբ անոնց կը հետեւի, սակայն եթէ երեւոյթիսանական ընտրելիները ազգին ներկայացուցիչ մարմնէ մը վաւերացուին, անոնց անուան չուրջ այլեւս որեւէ ազգամիջեան տարածայնութիւն չի կրնար գոյանալ և մեր ուժերը ընդդիմամարտ Հայ երեսփոխաններու չուրջ պայքար մղելով չեն երկպառակիր, ինչպէս անցեալ ընտրութեանց դառն փոթորիկն ետքը մասնաւորաբար այս պարագան չեշտելու իրաւունք ունինք: Առանց խտրութեան բոլոր կուսակցութիւնները և ամէն յարանուանութեան պատկանող Հայեր ուրախութեամբ իրենց քուէները կը միացնեն անոնց անուան չուրջ, որով անոնց ընտրութիւնը տեւի քան երբեք կ'ապահովուի:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ն Ե Ր Ք Ի Ն

Յոյներուի հաշտութեան դաշնագիր. Աթէնքի այս գաշնագիրը կնքուեցաւ անցեալ հինգշաբթի գիշեր Բոսնիո չոգենաւուն մէջ, ուր Մ. Թաքէ Սոնէտքու կը գտնուէր մեկնելու կազմ և պատրաստ և ահա Օսմ. պատուիրակ Ղալիպ Քէմալի պէյ, որ հեռաձայնով խնդրած էր քիչ մը յապաղել իր մեկնումը, եկաւ ժամու մը չափ տեսակցիլ անոր հետ և Յոյն Արտաքին նախարարը Աթէնքէ հրա-

ւերուելով կարճ խորհրդակցութենէ մը ետեւ կնքուեցաւ դաշնագիրը: Ուրբաթ առաւօտ կանուխ Ռուսիոյ նախարարը մայրաքաղաքս ժամանեց և Ներքին գործերու նախարար Թալաթ պէյ յատուկ հրաւերով Ռուսոյ չոգե- նաւուն մէջ նախաճաշեց և յետոյ ինքնաշարժով վարչապետին սպարանը գացին միասին և վերադառնալով ներկայ եղան Սէլամըզի ա- րարողութեան: Կէսօրին Թալաթ պէյէ, երե- կոյին Ռուս գեսպանէն և շաբաթ զիշեր Ռու- մանական գեսպանէն հացկերոյթով մեծարուելէ ետեւ նախարարը Պալքէշ մեկնեցաւ: Գաշնա- գիրը կը պարունակէ 15 յօդուած և անմիջա- պէս գործադրելի է: Կը տրամադրէ թէ զի- ւանագիրտական յարաբերութիւնները անմիջա- պէս կը վերսկսին և փոխադարձ հիւպատոսու- թիւնները կը վերահաստատուին, նմանապէս նախորդ բոլոր դաշնագիրները, պայմանագի- րները, ևն.: Լիակատար ներում կը շնորհուի երկու կողմի քաղաքական յանցաւորներուն և կը ջնջուին այսպիսիներու նկատմամբ տրուած վարչական վճիռները: Դրուեալ երկիրներու մէջ բնակողները Յունահայտակ կը նկատուին, բայց ազատ են 3 տարուան մէջ իրենց հա- տակութիւնը փոխել՝ մեկնելու պայմանով: Այս իրաւունքը անհատական է և անչափա- հասներու համար կ'սկսի իրենց չափահասու- թեան թուականէն: Այսպիսիներ եռամեայ պայմանաժամուն մէջ զին. տուրք պիտի չվճա- րեն, ոչ ալ իրենց գոյքերը տուրքի պիտի ենթա- կուին մեկնումի ժամանակ: Մինչև թողեալ երկիրներու զրաւման թուականը ստացուած ամէն իրաւունքներ և Օսմ. ձեռնհաս իշխա- նութիւններէ բխած դատական թղթեր ու պաշտօնագրեր պիտի յարգուին ու անբռնա- բարելի մնան: Իրենց հպատակութիւնը փո- խողներ կամ այլուր փոխադրուածներ պիտի կրնան թողեալ երկիրներու մէջ զանուոյ ի- րենց ստացուածները պահել և երրորդներու ձեռամբ վարձու առլ կամ շահագործել: Պիտի յարգուին բարոյական անձերու սեփականու- թիւնները, և ոչ ոք մատամբ կամ ամբողջովին պիտի զրկուի իր սեփականութենէն առանց արդար հատուցման: Սոյնպէս պիտի ըլլայ նաև Սուլթանին և Կայս. ընտանիքի սեփականու- թիւններուն համար, և անհամաձայնութիւն- ները պիտի հարթուին Լահէի մէջ կնքելի հա-

մաձայնագրով: Մինչև մէկ ամիս կամ աւելի կանուխ պիտի փոխանակուին պատերազմա- կան զէրինները և ամէն ձերբակալուածներ: Գերիներու մասին փոխադարձ պահանջումները պիտի ենթարկուին Լահէի իրաւարարութեան, իսկ Յունաստանի կողմէ սպաներու վճարուած թոշակները պիտի հատուցուին այն տէրութե- նէն որու կը պատկանին անոնք: Անմիջապէս ազատ պիտի թողուին Յոյն զօշ կողմ բոլոր նաւերը, որոնք պատերազմէն առաջ վար զրուած էին Օսմ. կառավարութենէն և ա- սոնց վնասի հատուցման պահանջները իրաւա- րարութեան պիտի յանձնուին: Սէլանիկի անձ- նատուութեան և պահակազօրաց ղէնընկէցու- թեան պայմանագիրներէն ծագած վէճն ալ Լա- հէի ստեանին պիտի թողուի: Յոյն վարչու- թեան ենթարկուած Իսլամներու կեանքը, ինչքը, պատիւը, կրօնը և սովորութիւնները խղճմտօքն պիտի յարգուին, նմանապէս Իսլամ համայնքներու ինքնօրինութիւնը, նուիրապե- տական կազմը և կրօնական յարաբերութիւնը իրենց պետերուն հետ: Միւլֆթիները պիտի ընտրուին իրենց շրջանակի Իսլամներէն, իսկ մեծ Միւլֆթիին ընտրութեան համար Յունաս- տանի միւլֆթիներու ընտրական ժողովը Թա- գաւորին պիտի ներկայացնէ երեք թեկնածու, որոնցմէ մին պիտի անուանուի Ն. Վեհափա- ութիւնէն և հաստատուի Շէյխ իւլ Իսլամէն: Գերեզմանատուները պիտի յարգուին, մաս- նաւորապէս զինուորներու հողակոյտերը, և օտար հողի վրայ թաղուածներու ոսկերոտին փոխադրել ուղղող բարեկամներու առջև ար- գելք պիտի չյարուցուի: Ի վերջոյ, մինչև 15 օրէն պիտի փոխանակուին դաշնագրին վա- ւերացեալ պատճէնները: — Շաբաթ մասնաւոր արարողութեամբ Յոյն զօշակ պարզուեցաւ Յունական գեսպանատան վրայ: — Երկուշաբ- թի մայրաքաղաքս ժամանեցին հաշտութեան Օսմ. պատուիրակները և անմիջապէս վարչա- պետին ներկայացան:

Օգաչու Մ. Տօքուտ և ընկերը հովին սաստ- կութեան պատճառով յապաղեցին իրենց մեկ- նումը: Շաբաթ ժամը 2ին (Բ. Ե.) ուղղուեցան նախ գէպի Սև Ծով, Սաֆրութէօյ և յետոյ Թարապիա և ծաղկեփունջեր նետելով Յրսան- սական գեսպանատան ու Տոյմապաղէի վրայ՝ դացին դէպ իզմիտ և Ատապաղաբէ հեռագ-

րեցին իրենց սղջամբ ժամանումը: — Գոն-
հայի մէջ մեծ պատրաստութիւն տեսնուած է
լաւ ընդունելութիւն մը ընկելու համար:

Ուրբաթ Հոգոցոս ժամանած է Իտալական
հաւաքաժին մը: — Միջերկրականի Ֆրանսական
հաւաքաժինը ամսոյս Յին Մէրսին ժամանած
և Գերման մարտանաւէն ողջունուած է: Տե-
ղակալները ցամաք ելած և իշխանութիւններ-
ուն ու Ֆրանսացի և Գերման պաշտօնակից-
ներու այցելութիւն տուած են: Գացած են
հաւ Ատանա և հիւրասիրուած են Ֆրանսա-
կան հիւպատոսարանի թարգման Խուպէսէրեան
էֆէ: Հրամանատարը հրահանգ ստացած է ամ-
սոյս վերջերը Պոլիս հանդիպիլ Ուրլայէ կոմ-
իտիին, ուր արդէն իսկ հասած է, և Վեհ.
Սուլթանին ներկայանալ:

Կիպրոսէ կը հեռագրուի Քեամիլ փաշայի
մահը: Կը հերքուի թէ զաւակները հաս պի-
տի փոխադրեն մարմինը՝ արժանավայել շքով
թաղելու համար զայն: Ծնած էր ի Կիպրոս
1832ին: — Հոմսի և Հօրանի մէջ անձի և գոյ-
քի կորուստ պատահած է հեղեղի պատճառով:
Բայազ-Համայի երկաթուղին աւերուած է
անդ անդ:

Աւստրիայ դեսպան Փալլաւիչինի մարքիզը,
որ Վիէննա գացած էր, յանկարծ վերադարձաւ:
— Թուրքները հաշտութեան կիսապաշտօնա-
կան բանակցութիւններն սկսան մայրաքաղա-
քիս մէջ:

Ա. Ի. Ե. Տ. Ա. Բ. Ե. Բ.

Կ. պոլսոյ Հ. Ա. եկեղեցւոյ Կանանց Նպաս-
տամատոյց Ընկերութեան տարեկան վաճառա-
հանդէսը անցեալ ուրբաթ տեղի ունեցաւ սո-
վորական յաջողութեամբ: Կ'իմանանք թէ նման
յաջողութեամբ կատարուած է հաւե Մար-
սնանի նոր հիւանդանոցին վաճառահանդէսը
Հոկ. 31ին՝ նորակառոյց շէնքին երրորդ յար-
կին մէջ:

Թերթիս խմբագիր Վեր. Տր. Մաքսլըմ եր-
կուշաբթի վերադարձաւ իր Եգիպտոս ուղեւո-
րութենէն: Նորապսակ Տէր և Տիկին Փ. Տաղ-
լեան որ մայրաքաղաքս կը գտնուէին քանի մը
օրէ ի վեր՝ երեքշաբթի մեկնեցան իրենց բնա-
կավայրն ի Չոնկուլտաղ: Լանկայի հովիւ Վեր.
Յ. Ա. Ճէճիդեան Ատապաղար ուղեւորեցաւ
քանի մը օրուան համար:

Բիւթ. Միութեան ներքին առաքելութեան
յանձնաժողովը իր վերջին նստին մէջ որոշեց

որ միութեան շրջանակին մէջ գործող պաշ-
տօնեաներէն ոմանք տարւոյս մէջ այցելեն նոյն
շրջանակի այս և այն եկեղեցիները և ժողո-
վուրդները և մէկ երկու շաբաթ մնան: Աւե-
տարանչական այս այցելութիւններուն ծախքը
պիտի հոգացուի ամսոյս վերջին կիրակի օրը
եկեղեցիներու պահակներէն գոյանալիք հասոյ-
թով, որ Բիւթ. Միութեան ընդհ. ժողովին
որոշմամբ առաքելական գանձին յատկացուած
է արգէն:

Ազգապետարանի ներկայացուցիչները ներ-
կայ եղած չեն Օսմ. Խորհրդարանի ընտրու-
թիւններու հարցով զբաղող վարչային լիա-
զօք մասնաժողովի այն նստին, ուր որոշուած
է կառավարութենէն թաղրիրով մը պահանջել
որ Հայ երեսփոխանները Հայերու քուէով ընա-
րուին: Նախորդ նստի մը մէջ ալ, ընդունե-
լով հանդերձ թէ ներկայ Սահմանադրութիւնը
հեռի է լիովին գոհացնելէ այս երկրին այլա-
զան տարրերուն պէտքերն ու պահանջները,
յայտարարած են թէ նախ քան անոր բարե-
փոխումը հաւաստմանադրական պիտի ըլլայ
համեմատական ներկայացուցչութիւն հաւ լոկ
Հայերու քուէով Հայ երեսփոխաններու ընտ-
րութիւն պահանջել: Կ'իմանանք հաւ թէ ո-
րոշուած թաղրիրին մատուցումէն առաջ բողո-
քագիր մը զրկուած է Տեղապահ Հօր:

Մարաշի Կէօքսուն զիւղաքաղաքի Աւետ.
աղօթատան զանգակը, որ քսան տարիէ ի վեր
կը գործածուի, տեղւոյն միւլթիլին հրամանով
վար առնուած է ոստիկան զինուորներու ձե-
ռամբ: Այդ առիթով հովիւ Վեր. Կարապետ
Յարութիւնեան բողոքի հեռագիր մը ուղղած
է Ներքին գործերու նախարարութեան:

Աստուածաշնչի Սր. Թաղէոսեան դպրոցը,
որ Հոկ. 1 սկիզբը բացուեցաւ Մէզրէի մէջ Վեր.
Ա. Եղպեանի տեսչութեամբ և Գերման միաթո-
նարներու հովանաւորութեամբ, երեք կանո-
նաւոր ուսանող ունի, մին Այնթապցի կոյր
մը, հաւե մասնաւոր ուսանող մը: Բողոքովին
անյարանուանական է և կը պահուի Հայերու
կամաւոր նուէրներով: Ընթացքն է երեք տա-
րի և այնպէս կարգաւորուած որ կրնայ ամէն
տարի նոր ուսանող ընդունիլ:

Տարսնի գոլէճին աշակերտներուն թիւը
գրեթէ անցեալ տարուանին կը հաւասարի,
226ի հասնելով: Գոլէճի լիաթոշակներն այս

տարի աւելի են քան բարձր վարժարանի լիաթոշակները և Աւետ. ուսանողները թիւով հաւասար են ազգայիններուն, ինչ որ ցարդէր տեսնուած: Պէյրուսի Ամերիկեան Համալսարանը, որու բացումը Հոկ. 8ին եղաւ, երեք շաբաթ ետքը ունեցած է իր բոլոր ձիւղերուն մէջ 927 ուսանող: Թուրքիոյ Ամերիկեան 10 գոլէճներուն վեցը իսլամ ուսանողներու զգալի յաւելում մը կը ցուցնեն, որ համեմատաբար աւելի է քան ուսանողութեան ընդհանուր աճումը, վասն զի մինչ վեցին ուսանողութիւնը 9 առ հարիւր աւելցած է, իսլամ ուսանողները աւելցած են 29 առ հարիւր: Բոսնիոյ Գոլէճի և Իստիւլտարի Ամերիկեան Գոլէճին մէջ ալ, որոնք վերջերս խստիւ քրդնադատուեցան Թուրքի մը կողմէ, այս տարի 112 և 60 Թուրք ուսանող կան փոխան 90ի և 53ի:

Բանինիւնս Նոյ. 11 թուականով յաւելուածական թիւ մը հրատարակեց ի նպաստ Հայկական մեծ տոնին առթիւ թիւ հանդանախուած կրթական դրամագլխին: Խարբերդի հանդէսները շատ փառաւոր կը ներկայացուին: Գոլէճական և դպրոցական ուսանողներու երկար թափօր մը Հոկ. 25ին, առաջնորդութեամբ Օսմ. դրօշի մը և Հայ տառերը կրող ուրիշ դրօշի մը, քանի մը ժամու անցք մը կատարած է դպրոցէ դպրոց և հետզհետէ ստուարանալով վերադարձած է Եփրատ Գոլէճ, ուր աշակերտուհիները կ'սպասէին շարուած և խուռն բաղմութեան հետ դիմած է Աւետ. եկեղեցիին մօտակայ գերեզմանատունը և հոն ունկնդրած է Վեր. Վարդան Ամիրխանեանի ձառն: Հետեւեալ օր մեծ հանդէսը կատարուած է Գոլէճին խաղալայրին վրայ հազարաւորներու ներկայութեամբ և Կաթողիկ դպրոցի նուագախմբով, և ճառախօսած են Տէր Վարդան Հայր Արսլանեան, փրոֆ. Պուճիքանեան, փրոֆ. Լիւլէճեան, որ նախորդ օրը թափօրապետի պաշտօն վարած էր գոլէճական տարագ և զգալ կրելով, և ուրիշներ: Հանդէսը պաշտանիշով մը փակած է Տ. Պսակ Վրդ. Խոբէնեան:

Լիբանանու յիմարանոցը, որու նմանը չկայ Թուրքիոյ մէջ, 1900ին բացուեցաւ Աօֆուրիյէ Անկիւլանոց անուամբ, նախաձեռնութեամբ Բանիւլեանց Միսիոնարական ընկերութեան Պրումանա կայանի հիմնադիր Թ. Վալտէմիրի և աշակցութեամբ Զուրիգերայի, Անգղիայի, Ամերիկացի և այլ բաղմաթիւ բարեսէրներու: Կը

զանուի Պէյրուսի 5 մղոն հեռու ծովէն 400 ոտք բարձր առողջարար և ջրաշատ գիրքի մը վրայ, որու տարածութիւնն է 36 արտավար: Կը պատասպարէ 100 հոգի և 30. ալ պատրաստելու համար նոր չէնք մը կը շինուի: Տասներկու տարուան մէջ խնամած է 1,000 պատասպարեալ, որու 290ը բուժուած են և 241ը բարւոքուած: Լրացող տարւոյն վերջը (Մարտ 31) կային 103 պատասպարեալ: Հիմնական գրամագլխին տարեկան տոկոսն է 230 Անգղ. ոսկի, տարեկան նուէրներու և նպաստներու համագումարը 1,230, իսկ պատասպարեալներու թոշակի հասոյթը 2,070, ինչ որ շատ քաջալերական կը համարուի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼՈՒԻՆԵՐ

Պատրիարքը անցեալ երեքշաբթի փառաւոր մուտք մը ունեցած է ի Տրապիզոն, քաղաքէն երկու ժամ հեռուէն ընդունուելով Պոլսական հրաւիրակներու և բաղմաթիւ պատուիրակութիւններու և ժողովրդեան կողմէ: Քաղաք ժամանելուն այցելած է նախ կառավարական պաշտօնատունը: Հետեւեալ երեկոյն հացկերոյթի հրաւիրուած է Քաղաքապետէն, որ բարի գալուստ մաղթած է այդ առթիւ և Պատրիարքը պատասխանած պատշաճ ոճով: Ճառախօսած են նաև կուսակալը և Իթթիհատի պատուիրակ Էօմէր Նաճի պէյ, որ յորդորած է օտարներու սուտ խոստումներուն աւանջ չկախել և ըսած է թէ բարենորոգումները պիտի գործադրուին լրջօրէն և պէտք է որ բանագրօսիկ չըլլան, այլ հայրենիքի սէրէն ներշնչուած: Այս երկուշաբթի Ն. Սրբազնութիւնը Կիլիկիոյ շոգնաւորով մեկնած է զին. պատիւներով, կուսակալը և զին. հրամանատարը յուզարկ գացած են և ողջերթ մաղթած: Այս հաշուով մայրաքաղաքս ժամանումը պիտի դիպի հինգշաբթի օրուան, երբ թերթս մամուլ կը յանձնուի: Պատրիարքաբանի կողմէ պատրաստութիւն տեսնուած է արժանաւայել ընդունելութիւն մը ընելու համար Գալապէսի սկսեալ մինչև Գաւազափու: Խառն ժողովը որոշեց բաղմագրել ու ժողովականներուն բաժնել ազգ. կրթական ծրագրին վերաբերմամբ ողբացեալ Զաւարանի կողմէ ներկայուած առաջարկները: Քաղաք. ժողովը, Միացեալի և Ազգանուէրի համար Զօհրապ Էֆ. Ի. դիմումներով ստացուած 1,000

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՅԻ Ղ
ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

1914

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՐԿԻ

Ընդարձակը 320 էջ, 3 1/2 դահ. :

Համառոտը 128 էջ, 1 1/2 դահ. :

Կեդրոն մեծաքանակ վաճառման ՄՍՏԹԻՍՍՆ ՏՊԱՐԱՆ, Կ. պոլիս, Ամերիգան խան, յալը Հաուզ, բոլոր առաջնակարգ գրավաներուն քով կը ծախուի ի Պոլիս և ի դաւա :

Առեւ մեկ Հայ անհատ, մեծ ու փոքր, այր կին, պէտք է ունենայ հատ մը սոյն օգտ Օրացոյցէն, որով, անձնապէս օգտէլէ զատ, Պատառ մը Հաց ալ հայթայթած լլայ Հայ որբուհներուն : Տարին 3 1/2 դահ. : Ը շարաքը իւր 2 փառս յատկացնել Համառութեան մը, որ ճիշդ 40 տարիէ ի վեր դադար կը յարատեւէ, յիշուի Մուրացիկի համար իսկ հնար է, բաւ է որ ԿՄՄՔ և ՓԱՔ ըլլայ բարիք գործելու : Ջանանքս ազնիւ յատկութիւնք մշակել մեր ժողովրդեան սրտին մէջ : 20—9

Ա.Զ.Դ

Մէջքէի Աւետարանական եկեղեցւոյ բեմը թափուր կը մնայ. այն երէցները՝ որոնք փափաքին ստանձնել սոյն եկեղեցւոյն հոսական պաշտօնը, թող հաճին հետեւեալ ցէին ուղղել իրենց թղթակցութիւնները :

Սարկաւազ

ՏՕՔ. ՄԻՔԱՅԵԼ ԹԱԿՈՐԵԱՆ

Մ. Ազիզ

-5

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՅԻ ԴԱՍԵՐ

1914Ի ՀԱՄԱՐ

Յառաջիկայ 1914 տարուան համար Դասերը որբարար եղածին պէս փոխանակ մէկ հա-

տորով հրատարակելու՝ որոշուած է չորս Եւոսեաններով հրատարակել : Այս Եւոսեանները կը պատրաստուին Հայու մը կողմէ որ փորձառու է Կիրակնօրեայ Դպրոցի գործին մէջ, ուսած է լաւագոյն ուսուցիչներէ Ամերիկայի մէջ, և մօտէն տեղեակ է այս երկրին պայմաններուն և պէտքերուն : Դասերուն հետ պիտի հրատարակուին լուսարանութիւններ և գործնական պատշաճեցումներ, նաև կարեւոր տեղեկութիւններ ուսուցման մեթոտներու, Կիրակնօրեայ Դպրոցի կազմակերպութեանց, վարչութեանց և ուրիշ կենսական նիւթերու մասին : Եւոսեանները պատկերազարդ և քարտիսաւոր պիտի ըլլան, դեռատիներու և մանուկներու համար մասնաւոր բաժին մը պիտի դրուի իւրաքանչիւր դասէ հաշիւ : Երէցներէ կը խնդրուի որ իրենց ժողովուրդին և Կիրակնօրեայ Դպրոցի ուսուցիչներէ՝ որ իրենց կարգերուն ուշագրութիւնը հրաւիրեն այս հրատարակութեան մասին, և ջանան որ իւրաքանչիւր աշակերտ, մեծ կամ փոքր, իրեն համար ունենայ այս Եւոսեաններէն, կամ գոնէ դպրոցին մէջ ներկայացուած իւրաքանչիւր ընտանիք օրինակ մը ունենայ անկէ : Առաջին Եւոսեանը, որ առնուազն 80 մեծադիր էջերէ պիտի բաղկանայ, պատրաստ պիտի ըլլայ Հոգատեմբերի վերջերը : Իւրաքանչիւր Եւոսեանայի գինը պիտի ըլլայ 40 փարս : Անհատներ և Կիրակնօրեայ Դպրոցներ կրնան իրենց ապսպրանքները ղրկել ուղղակի Պայպըլ Հաուս, կամ կրնան որեւէ միտինարի կամ գրավաճառի միջոցով ապսպրել :

Ֆ. ՌԻ. ՄԷՔԱԼԸՄ

Խմբագիր Առեւտրերի

«ԱՒԵՏԱԲԵՐ»Ի ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

Ընթերցասէր հայաբախտութեան և մեր բոլոր ընթերցողներուն մասնաւոր ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք «Աւետաբեր»ի Մատենաշարին վրայ, որ իր շինիչ ու օգտակար հատորներով առողջ ճաշակներ գոհացնելու կոչուած է: Հետզհետէ լոյս տեսնելիք հատորներու վրայ տեղեկութիւն պիտի տրուի յարմար առիթով: Առայժմ լոյս տեսած են հետեւեալ հատորները, որոնց գիւրամատչելի դիմն ալ, կը յուսանք թէ, մեծապէս պիտի նպաստէ անոնց ժողովրդակեանոցման:

Թիւ 1. ՈՍԿԵԳԵՏԻ ԹԱԳԱՒՈՐԸ, հեղինակ՝ Ծոն Բըսքին, թարգմանիչ՝ Գրիչ-Քնար: Մատեններու համար մասնաւորապէս գրուած գեղեցիկ պատմութիւն մը, գոր կարգով կը յանձնարարենք բոլոր գեոատիներու և դպրոցականներու. էջ՝ 68, գին՝ 1 դահ:

Թիւ 2. ԿԱՂ ԻՇԽԱՆԻԿԸ ԵՒ ԻՐ ԹՈՉՈՂԼՈՂԻԿԸ, հեղինակ՝ Միսիս Միւլըք Քրէյք, թարգմանիչ՝ Գրիչ-Քնար: Այս ալ նոյնպէս «Գեոատիներու և տարէցներու համար» Առակ-Պատմութիւն մըն է, շատ պարզ և հաճելի ոճով գրուած ու Հայացուած, էջ՝ 148, գին՝ 2 դահ:

Թիւ 3. ԱՍՏՈՒԱԾՆՈՒՆԶԻ ՏՈՒՆԿԵՐԸ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒՄԸ ՄԵՐ ՆՍԽՆԵԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ, գրեց՝ Տոքթ. Յովհ. Արթիւնեան. (Մամուլի տակ է և մօտերս պատրաստ կ'ըլլայ):

Թիւ 4. ՅՈՒՍՐԱՆ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ (Առաջին Շարք), Հայացուց՝ Սահակ Մեսրոպ: Այս հատորը կը պարունակէ Անգլ. գրականութեան գլուխ-գործոց քերթուածներէն 65 հատին գեղեցիկ ու ճկուն Հայերէնով թարգմանութիւնները, ինչպէս նաև 15ի չափ մեծ բանաստեղծներու պատկերներն ու կենսագրութիւնները: Դիրքը առ հասարակ ամէն ընթերցողի գրական ճշմարիտ վայելք մը հայթայթելէ զատ, թէ արական և թէ իգական Գոլէճներու և Բարձր. Վարժարաններու մէջ գրականութեան և գրագիտութեան դասերուն իւր լրացուցիչ ընթերցումի դիրք և դասագիրք կրնայ ծառայել: Զերմապէս կը յանձնարարենք բոլոր վարժարաններու և դրասէրներու:

Բոլոր յայտարարութիւն և տպագրութիւն, մատառ 160 էջեր, գին՝ 7.50 դահ:

Բոլոր այս գիրքերը ստանալու համար մեկ առ Մր. Ու. Ու. Փիթ, Պայպըլ Հասկայոյն:

ՄԵԶԻ ՂՐԱՌԱԾ ԳԻՐՔԵՐ

ՏԻՊՈՐ ՄԱՐԴԻԿ, Ս. Նարոյէն կամ է Աշխարհի Մարզը, հեղինակ՝ Էմբրեն, թարգմանիչ՝ Ետան: էջ՝ 34, գին՝ 2 դահ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԵԿ ԾԱՂԻԿ անունով գիրքը պիտի տեսնէ մօտերս: Դիրքը պիտի նկատէ Հայերէն և Տաճկերէն մասեր: Հասցէ՝ Վաղարշապատի Զէյթունի Հայ վարժարաններուն: Գիրքին գինը պիտի ըլլայ սէնթ, փոսթով 55 սէնթ: Դիմել M. C. Harabedian P. O. Box 13 և կամ հեղինակ A. Arikian 2239, 14th St. Troy, N. Y. U. S. A.:

ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆԻՔ

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅ. 23

ԲԵՐՍ.— Այնալը 2էշմէ. Սր. Երոտը թիւն եկեղեցի. Ժամ 10 (Ը. Ե.) Վեր. Ա. Շնառնեան:

ՄՈՒՍՍԼԻՄ.— Անգլիական վարժարանկալի եկեղեցի. Ժամ 10.15 (Ը. Ե.) Տր. Ֆ. Ու. Մեֆալը:

ՊԱՅՊԸԼ ՀԱՌԻՍ.— Ժինճանճըլար Եօզուէմանուէլ եկեղեցի. Ժամ 10.30 (Ը. Վեր. Յ. Գ. Գրիգորեան:

ՍԿԻՒՏԱՐ.— Ամերիկեան Գոլէճի մատու Ժամ 10 (Ը. Ե.) Պաս. Կ. Յ. Քերոքեան:

ԽԱՍԻՒԻՒՂ, Ժամ 7 (Ը. Թ.) Պաս. Բ. Բոքեան:

ՊՕՅԱՃԸ ԳԻՒԻՂ.— Կոստիկեան բնակարան Ժամ 3 (Ը. Ե.) Պաս. Կ. Ստամպոյղեան:

Ե. Ք. ԸՆԼԵՐԱԼՏՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՒՄ-ԳԱՓՈՒ.— Անգլիական Միշն ուս. Ժամ 3 (Ը. Ե.) Տիար Միհրան Յովհաննէսեան՝ նիւթ ունենալով «Հայոց Ոսկեղա»